

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

12 oktober 1966

51e jaargang, no. 2563

verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

BeNebudget

IN *E.-S.B.* werd reeds eerder aandacht geschonken aan het door het Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen ingestelde budget-onderzoek in de E.E.G.-landen, en wel aan de uitkomsten voor Luxemburg ¹⁾. Nu ook de resultaten voor Nederland en België zijn gepubliceerd heeft het, zo menen wij, zin een paar belangrijke ervan in deze kolommen te belichten.

Enige opmerkingen vooraf. Wat de opzet van de budget-onderzoeken betreft zij verwezen naar het in noot 1 genoemde *E.-S.B.*-artikel. Hierin werd de methodiek van het onderzoek uitgebreid besproken. Daaraan voegen wij nog toe dat in tegenstelling tot België (en ook Luxemburg) waar het statistisch materiaal werd gesplitst naar drie sociale klassen, t.w. landbouwers, arbeiders en employés/ambtenaren, in het Nederlandse onderzoek aan deze drie een vierde categorie is toegevoegd: landarbeiders (van de budget-onderzoeken werden zelfstandigen, alleenstaanden en niet-werkenden uitgesloten). In de op de volgende bladzijde weergegeven tabellen hebben wij, omdat daar Nederlandse en Belgische resultaten tegenover elkaar werden gezet, deze vierde Nederlandse categorie weggelaten. Men dient daarbij dan echter wel te bedenken dat de cijfers in de op België betrekking hebbende kolom „arbeiders” min of meer gemiddelden vormen voor *alle arbeiders*; in de Nederlandse kolom gaat het echter om gemiddelden voor *alle niet-landarbeiders*. Een derde opmerking is deze: in tabel 1 is in de kolom „landbouwers” rekening gehouden met het verschil tussen uitgaven en verbruik. Dit verschil, in de budget-onderzoeken „aanvullend gebruik” genoemd, heeft betrekking op o.a. verbruik uit eigen produktie (tuin, eigen kleinvee, eigen woning) en op door de werkgever verstrekte voordelen in natura (dienstwoning, dienstauto enz.). Aangezien de waarde van dit aanvullend verbruik vrij gering is bij de arbeiders en de employés/ambtenaren, is alleen voor de groep landbouwers dit verschil tussen uitgaven en verbruik tot uitdrukking gebracht. Ten slotte nog dit: het onderzoek is uitgevoerd over de periode 1963/64. In de sindsdien verstreken tijd zullen de in tabel 2 genoemde percentages voor huishoudingen met auto, t.v.-toestel e.d. zeker gestegen zijn. Zo lijkt een percentage van 58,0 voor het t.v.-bezit onder Nederlandse arbeiders en van 56,2 voor dito employés/ambtenaren nu vrij wat aan de lage kant te zijn.

De budget-onderzoeken voor beide landen zijn neergelegd in een tweetal kloeke banden van elk ca. 700 blz. Aan de uitgewerkte resultaten van de enquête en de vele tabellen gaat steeds een inleidend deel vooraf waarin de methodiek van het onderzoek wordt besproken en een overzicht wordt gegeven van de geschiedenis van het budget-onderzoek in beide landen. Voor Nederland werd dit gedaan door Dr. A. van Braam, Drs. C. van der Straaten en Drs. G. Buwalda, allen van het C.B.S.

In de tabellen hebben wij wat resultatenmateriaal voor België en Nederland bijeengebracht. In het kader van dit artikeltje hebben wij ons moeten beperken tot de hoofdsplitsing naar de drie sociale beroepsgroepen en moeten voorbij gaan aan de vele subsplitsingen die in het statistisch materiaal nog werden aangebracht; de beroepsgroepen werden elk afzonderlijk weer onderscheiden naar o.a. gezinsgrootte, inkomensklasse, inwonertal van de woongemeente enz.

De cijfers in de tabellen mogen voor zich spreken. Enkele uitkomsten worden hier nog aangestipt:

- De employés en ambtenaren, de sociale beroepsgroep die het hoogste niveau van de totale uitgaven vertoont, geven daarentegen de laagste relatieve uitgaven te zien voor de categorie „voedingsmiddelen, dranken

INHOUD

BeNebudget 1051

Prof. Dr. H. M. H. A. van der Valk:

De technologische achterstand van Europa 1053

Dr. E. H. F. van der Lely:

Samenspel en strijd tussen mens en techniek in de wereld van morgen 1055

Europa-bladwijzer No. 39 ... 1060

Dr. J. B. D. Derksen:

De Europese Bevolkingsconferentie van de Raad van Europa 1064

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt .. 1066

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

TABEL 1.

Verdeling der gemiddelde jaarlijkse uitgaven per huishouding in Nederland en België, onderscheiden naar sociale beroeps-groep van het hoofd van de huishouding (in pCt.)

Specificatie van de uitgaven	Arbeiders		Employés en ambtenaren		Landbouwers			
	Nederland	België	Nederland	België	Uitgaven		Verbruik	
					Nederland	België	Nederland	België
Voedingsmiddelen, dranken en tabak gecorrigeerd a)	37,0	40,7	28,1	31,1	32,3	36,9	37,9	43,7
Kleding en schoeisel	14,1	13,8	12,6	13,3	15,8	17,4	13,6	14,4
Huur en bijkomende lasten; verwarming en verlichting	13,4	13,9	12,3	13,3	9,5	12,7	11,8	14,6
Meubelen, huishoudelijke apparaten en gereedschappen, alsmede dagelijks onderhoud	10,8	8,9	11,2	10,8	11,0	9,7	9,5	8,1
Lichamelijke verzorging en sanitaire uitgaven	2,6	3,5	3,7	4,3	3,2	3,5	2,8	2,9
Verkeer	7,6	8,7	12,4	12,8	10,0	8,9	8,6	7,3
Ontwikkeling en ontspanning	8,6	5,8	10,3	7,1	6,5	4,8	5,6	3,9
Overige goederen en diensten	5,9	5,4	9,5	7,3	11,7	6,1	10,2	5,1
Totaal (in pCt.)	100	100	100	100	100	100	100	100
Totaal (in geld uitgedrukt)	f. 8.430	Bfr. 126.050	f. 12.543	Bfr. 185.290	f. 8.450	Bfr. 112.827	f. 9.792	Bfr. 136.485
Wettelijke bijdragen voor de sociale verzekering en belastingen	f. 1.705	Bfr. 14.975	f. 3.217	Bfr. 26.309	f. 2.320	Bfr. 7.185	f. 2.323	Bfr. 7.185
Totaal-Generaal	f. 10.135	Bfr. 141.025	f. 15.760	Bfr. 211.599	f. 10.770	Bfr. 120.012	f. 12.115	Bfr. 143.670

a) Na aftrek van de kosten en het verbruik van voedingsmiddelen van kostgangers en huispersoneel.

TABEL 2.

Enige indicaties van het levensniveau in Nederland en België (in pCt.)

Omschrijving	Arbeiders		Employés en ambtenaren		Landbouwers	
	Nederland	België	Nederland	België	Nederland	België
Huishoudingen die eigenaar zijn van de woning	17,5	51,8	20,0	49,7	75,0	73,9
Huishoudingen die gratis gehuisvest zijn	0,8	4,7	0,5	7,1	0,8	1,9
Huishoudingen, waarvan de woning bevat:						
minder dan drie vertrekken	2,5	2,2	1,6	0,4	2,1	0,6
drie tot en met vijf vertrekken	70,1	57,5	56,7	46,0	53,8	47,2
zes vertrekken en meer	27,4	40,4	41,7	53,6	44,2	52,2
Huishoudingen, waarvan de woning bevat:						
stromend water in de woning	98,5	79,4	99,8	94,2	87,1	58,4
badkamer en/of douche	54,6	23,9	84,9	61,3	43,9	9,2
W.C. in de woning	92,2	95,4	99,1	98,3	63,3	95,0
Huishoudingen, waarvan de echtgenote van het hoofd van de huishouding betaalde beroepsactiviteit uitoefent	11,0	20,6	9,2	22,9	3,6	9,5
Huishoudingen met een:						
motor, scooter, bromfiets enz.	49,2	30,7	29,4	11,9	51,5	31,9
auto	14,9	26,2	38,7	57,5	47,1	39,2
televisietoestel	58,0	47,6	56,2	48,3	34,4	26,4
wasmachine	80,4	74,7	73,9	68,5	85,2	83,1
ijskast	25,5	24,9	51,6	57,3	16,9	32,1
telefoon	9,4	8,2	57,4	40,0	57,2	28,3
Huishoudingen, die dienstpersoneel hebben	2,6	1,7	19,6	18,7	12,8	5,9
Huishoudingen, die een moestuin, kleinvee of varken bezitten	27,3	64,9	11,6	44,5	95,7	99,6

en tabak" (in tabel 1): een bevestiging van de Wet van Engel?

• Zeer hoog vergeleken met de andere groepen zijn de verkeersuitgaven voor employés en ambtenaren: meer forensen onder deze laatste categorie?

• Het zal weinig verwondering wekken dat employés en ambtenaren meer voor „ontwikkeling en ontspanning" uitgeven dan arbeiders en landbouwers. Minder vanzelfsprekend zijn evenwel de verschillen voor deze uitgavenpost in elke groep tussen Nederlanders en Belgen. Uit de in de budget-onderzoeken verder toegepaste verfijningen per uitgavencategorie blijken deze verschillen vooral op te treden ten aanzien van de subcategorieën „boeken, kranten, tijdschriften" en „niet duurzame goederen voor ontspanning: bloemen, huisdieren, speelgoed".

• Er bestaat nog altijd een groep boven-Moerdijkers welke meent dat met iedere kilometer gaans beneden de Moerdijk de neus verder dichtgeknepen dient te worden. Het zal het zelfvoldane gevoel van deze verwaten lieden — wij haasten ons er aan toe te voegen dat het slechts om

een onbeduidende minderheid gaat — een gevoelige knauw geven te moeten constateren dat in België relatief meer wordt uitgegeven voor lichamelijke verzorging en sanitaire uitgaven dan in Nederland ²⁾.

• In België blijkt het percentage van de gehuwde vrouwen dat betaalde beroepsactiviteit uitoefent ruim het dubbele te zijn van dat van haar Nederlandse sekse- en lotgenoten. Dit is des te opmerkelijker wanneer wij zien dat in Nederland het percentage huishoudingen, dat dienstpersoneel heeft, het hoogst is. Blijkt dan nog dat in België weer het percentage huishoudingen, dat een moestuin, kleinvee of een varken bezit, het hoogst te zijn en daar ook het gemiddeld aantal vertrekken per woning het grootst, dan ligt de vraag voor de hand: heeft de Belgische huisvrouw een veelomvattender dagtaak dan haar kleiner behuisde, minder buitenshuis werkende, over meer dienstpersoneel beschikkende en minder moestuinen, kleinvee of varkens te verzorgen hebbende, Nederlandse zuster?

dR

²⁾ Een slimme boven-Moerdijker zal ongetwijfeld hier tegenin brengen dat (zoals uit tabel 2 blijkt) in België daarentegen voor alle beroeps groepen de percentages woningen met resp. stromend water, badkamer en/of douche, W.C. in de woning, kleiner zijn dan in Nederland.

¹⁾ Drs. B. H. van der Vaart: „Wie doet wat met zijn geld in Luxemburg" in *E.-S.B.* van 16 maart 1966, blz. 288-290.

De technologische achterstand van Europa

HET jongste Amerikaanse succes in de ruimtevaart vestigt opnieuw de aandacht op de dominerende wetenschappelijke en technologische positie van de Verenigde Staten in de wereld. Dit wordt in de laatste jaren ook in Europa meer en meer erkend. Het is verheugend, dat daarbij gedachten naar voren komen met betrekking tot de vraag op welke wijze Europa's achterstand en/of relatieve achteruitgang op verschillende gebieden kan worden ingehaald. Immers, het is duidelijk dat, zoals een recent rapport het uitdrukt ¹⁾, de groei van een industrieel land niet blijvend kan steunen op een soort parasitisme. De „technologisché betalingsbalans”, een begrip dat zelfs als titel van een hoofdstuk in dit rapport wordt gebruikt, is sterk in het voordeel van de Verenigde Staten. Het ziet er bovendien naar uit, dat de voorsprong van de Verenigde Staten zich verder zal uitbreiden. Dit zal zeker het geval zijn, indien de Europese landen niet in staat zijn gezamenlijk maatregelen te nemen om die achterstand te verkleinen, onder meer om door een coördinatie van Europese wetenschappelijke krachten meer gespecialiseerde instituten op te richten. Nauw verwant hiermede is het vraagstuk van de exodus van geleerden naar de Verenigde Staten, dat niet alleen een Europees, maar een wereldverschijnsel is.

De achterstand van Europa is vanzelfsprekend niet op alle gebieden even groot. Europa kan in bepaalde sectoren van het zo uitgebreide en zich steeds verder uitbreidende wetenschappelijke terrein een voorsprong hebben, maar dit kan gepaard gaan met een toenemende achterstand in andere sectoren. Hoe groot is in werkelijkheid de technologische „gap” van West-Europa? Dit is moeilijk vast te stellen. Het eerder genoemde rapport van de O.E.C.D. wijst op statistische lacunes om deze achterstand te meten. Dit is jammer, omdat zich daaromtrent spoedig een zekere mythe kan vormen. En mythe-vorming kan het nationalisme op dit gebied aanwakkeren. Dit is juist niet gewenst.

Hoewel de totale omvang van de technologische „gap” niet bekend is, zijn er op bepaalde gebieden wel globale vergelijkingen verricht. Daarom volgt hieronder een uitvoerig citaat uit een rede van Dr. Knoppers, die èn als geleerde èn als president van een internationaal Amerikaans concern met gezag spreekt ²⁾:

„Although both quantitatively and qualitatively, the situation in chemistry is not totally unfavorable for European research and technology, in many a field there is a distinct and growing gap. In some fields where balance exists today there is also the danger of a gap developing. Europe has excellent and massive research in chemical technology, but an alarm signal is in order even for its giant industries. This is a broad subject in itself so I have to limit myself to a few examples (again based on literature and personal interviews).

I have the impression that in the heavy chemical industry (high volume, low profit) an equilibrium of competitiveness exists. Significant shifts have occurred in the theoretical field even now, however, and Europe has difficulties catching up.

¹⁾ C. Freeman and A. Young: *The Research and Development Effort in Western Europe, North America and the Soviet Union*, O.E.C.D. 1965.

²⁾ Dr. Antonie T. Knoppers: *American Investments in Europe — The Role of Science and Technology*.

For example, the field of Quantum Chemistry which applies basic chemical energy interactions to the elucidation of real structures and reaction paths, is being pursued with great vigor in the United States. This research would be impossible without computers”.

Een gebied waar de superioriteit van de Verenigde Staten duidelijk blijkt, is de snelle vooruitgang in de ruimtevaart. De betekenis van de research, die deze prestaties mogelijk maakt, wordt, wat zijn gevolgen voor de normale vredesgeoriënteerde technologie betreft, wel eens gekleineerd. Dr. Knoppers heeft er in genoemde rede op gewezen, dat het tegendeel het geval is. De wetenschappelijke „bijproducten” van ruimtevaart en militaire technologie zijn niet alleen een enorm voordeel, maar leveren een essentiële bijdrage tot de technologische revolutie. Ook op andere gebieden is de Verenigde Staten ver vooruit. In dit verband is een uitspraak van een Russische geleerde, Dr. P. L. Kapitsa, eveneens vermeldenswaard. Volgens deze fysicus is het aantal geleerden in de natuurwetenschappen in de Sowjet-Unie en de Verenigde Staten ongeveer even groot, maar de Amerikaanse geleerden leveren ongeveer één derde, de Russische daarentegen één zesde van de totale wetenschappelijke productie op dat gebied ³⁾.

Dit brengt ons tot een van de oorzaken van de wetenschappelijke en technologische suprematie van de Verenigde Staten. Uit de genoemde uitspraak van de Russische geleerde blijkt namelijk, dat de produktiviteit van de Amerikaanse geleerde verre uitgaat boven die van zijn Russische collega. Eerder over dit onderwerp schrijvend heb ik als redenen voor de hoge produktiviteit van de Amerikaanse wetenschap genoemd: de flexibiliteit van het Amerikaanse onderwijs en research, de grote kapitaal-intensieve uitrusting, de „team”-geest en de grote variëteit van instellingen ⁴⁾. Hieraan zou ik nog als afzonderlijke factor willen toevoegen, de snelle verspreiding van nieuwe kennis in de Verenigde Staten zelf. Deze factor vloeit voort uit de „team”-geest, de grote specialisatie, de ruim beschikbare middelen en de ook daarmede verband houdende grote beweeglijkheid van Amerikaanse geleerden.

De suprematie van de Amerikaanse research en technologie openbaart zich eveneens in de industrie en wel in de snelle penetratie van Amerikaanse ondernemingen op de Europese markten, waarop in een recente publikatie van het Atlantic Institute is gewezen ⁵⁾. Deze publikatie is een uitvloeisel van een gesprek tussen Europeanen en Amerikanen over het vraagstuk van buitenlandse investeringen, Atlantische samenwerking en economische groei ⁶⁾. De voornaamste vrees van Europeanen is dat de buitensporige afhankelijkheid van Amerikaanse techno-

³⁾ Ontleend aan een bericht in *The Washington Post* van 21 januari 1966.

⁴⁾ In een artikel: „Vergelijkend wetenschappelijk onderwijs en exodus van geleerden” in *E.-S.B.* van 6 mei 1964.

⁵⁾ Christopher Layton: *Trans-Atlantic Investments*, Boulogne-sur-Seine 1966.

⁶⁾ De enige Nederlander in deze groep was Dr. C. F. Karsten.

logie zal leiden tot een permanente „tweede hands“-economie van Europa. Ik citeer verder het volgende uit deze belangrijke publikatie:

„The advanced, pure research, it is argued, will stay in the United States. Europe will buy products and developments, and will always be two or three years behind. Its balance of payments, as well as growth, will suffer. Its best brains will go to the United States, where the key decisions are made and the major centres of discovery are located”.

Genoemde publikatie wijst er verder op, dat vele Amerikaanse ondernemingen met dochtermaatschappijen in Europa daar geen of weinig research doen. En als dat gedaan wordt, is het vaak een middel om van Europese wetenschappelijke activiteiten gebruik te maken en/of toegang te krijgen tot de Europese wetenschappelijke kringen. Er zijn zelfs Amerikaanse industrieën — genoemd wordt de automobiellindustrie — wier politiek het is alleen de toegepaste wetenschap in Europa te laten verrichten en het zuiver wetenschappelijk onderzoek in Amerika te doen.

Om het verstoorde evenwicht in de wetenschappelijke balans tussen Amerika en Europa te herstellen, beveelt genoemde publikatie aan, dat als de Europese Gemeenschappen fusioneren, Euratom en het wetenschappelijk directoraat van de E.E.G. gecombineerd zouden moeten worden en een Generale Staf van een Europees beleid voor wetenschap en technologie zou moeten worden gevormd. Verschillende taken worden voor een dergelijk lichaam genoemd. In het kort komt het neer op coördinatie, samenwerking en specialisatie van wetenschappelijk onderzoek in Europees verband ⁷⁾. Dit onderzoek is ook van belang voor de industrie. Ook op dit gebied worden enkele belangrijke wenken gegeven.

Wat de samenwerking tussen Amerikanen en Europeanen betreft beveelt deze publikatie het „poolen” van wetenschappelijke bronnen in de Atlantische wereld aan. Over dit vraagstuk wordt opgemerkt, dat de resultaten hiervan gering zullen zijn, zolang de Europese landen afzonderlijke wegen op dit gebied gaan; daarop volgt de zin: „Once an European technology is developing, a systematic two-way partnership can be developed with the United States” (blz. 108). Deze uitspraak is te algemeen; dit vraagstuk is gecompliceerder dan het hier wordt gesteld.

De wetenschappelijke kennis in de Verenigde Staten berust bij verschillende instanties: de federale regering, de industrie, onafhankelijke instituten (universiteiten enz.) en onderzoekers, die allen verschillende doeleinden nastreven. Het „partnership” in de industrie komt reeds voor in de vorm van vele „joint ventures” van Amerikaanse en Europese ondernemingen. De onafhankelijke instituten staan, voor zover zij geen defensie- of particuliere opdrachten uitvoeren, altijd open voor de buitenlander.

De aangehaalde uitspraak over een „two-way partnership” heeft daarom waarschijnlijk betrekking op de uitwisseling van kennis op regeringsniveau. In het algemeen kan echter worden gesteld, dat de Verenigde Staten altijd zeer vrijgevig zijn geweest met het verstrekken van wetenschappelijke inlichtingen ⁸⁾. De open deuren in kantoren enz. in de Verenigde Staten zijn als het ware een symbool van de openhartigheid, waarmee de Amerikanen anderen van hun kennis en wetenschap laten profiteren. Het is althans op het ogenblik niet in te zien, waarom de Verenigde Staten de sluizen van hun reservoir aan kennis ruimer zullen openen als een Europese technologische gemeenschap is ontstaan.

De Amerikaanse politiek is na de oorlog bij voortduring

gericht geweest op een versterking — economisch en militair — van Europa. De Amerikaanse regering heeft daarom belang bij de vermindering van de technologische achterstand. Een industrieel ontwikkeld West-Europa is van militair standpunt van het grootste belang. Bovendien zal een economische versterking van Europa bijdragen tot een grotere welvaart in de wereld, hetgeen dus ook de Verenigde Staten ten goede komt. Dit wordt bevestigd door het welbekende verschijnsel, dat de handelsbeweging tussen geïndustrialiseerde landen toeneemt naarmate de industrialisatie voortschrijdt.

Nog een andere kant van het „two-way partnership” kan worden genoemd. De Amerikanen hebben soms hoge kosten gemaakt voor de praktische toepassing van een uitvinding. Daarvan hebben dan anderen geprofiteerd. Een voorbeeld hiervan is de transistor, waarvan de technologische ontwikkeling zeer hoge investeringen heeft vereist en die in andere industriële landen toepassing heeft gevonden in apparaten, waarmee de Amerikaanse industrie op eigen markten wordt beconcurrereerd. Het is begrijpelijk, dat van Amerikaanse zijde de neiging bestaat het tot ontwikkeling brengen van uitvindingen, die kostbaar zijn, en waarvan ook andere industriële landen op grote schaal profiteren, gemeenschappelijk te laten uitvoeren. Dit kan ook een aspect zijn van de „two-way partnership”, een kort begrip, maar met ruime en rijke inhoud.

Hoe dit ook zij, de Amerikaanse ondernemingen zouden kunnen meewerken aan een vermindering van de technologische achterstand van Europa, bijv. door aldaar meer research door de dochtermaatschappijen te laten uitvoeren. Daarvoor is echter ook van belang, dat de technologische achterstand van Europa wordt ingehaald of althans niet groter wordt. Het is daarom te hopen, dat het Atlantic Institute, dat goed werk heeft verricht door dit vraagstuk onder de Atlantische deelgenoten te behandelen, het gesprek hierover zal voortzetten en dat als uitvloeisel daarvan voortgang zal worden gemaakt.

Van Europese zijde zal echter het meeste moeten worden gedaan om de relatieve achterstand, zowel op het gebied van de zuivere als op dat van de toegepaste wetenschap

⁷⁾ Dit is de richting waarvoor ik eerder gepleit heb in een artikel in *De Economist* van mei 1958 en opnieuw in het reeds geciteerde artikel in *E.-S.B.* van 6 mei 1964.

⁸⁾ Een recent voorbeeld hiervan is de verspreiding door de National Aeronautics and Space Administration (afgekort N.A.S.A.) in Washington D.C. van de nieuwe uitvindingen voortvloeiende uit de research voor de ruimtevaart. Ik citeer en cursiveer uit een rede gehouden door Dr. George J. Howick, director van de Technology Utilization Division van genoemd Amerikaans regeringsbureau, gehouden op 24 juni jl., het volgende: „One of the traditional approaches that we employ is publication (and dissemination of these publications). However, we have contributed minor innovations even in this area. For example, we have appointed at each NASA Field Installation experienced scientists and engineers to serve as Technology Utilization Officers. The full-time responsibility of these knowledgeable men is to identify significant technological advances created by NASA in the course of its work, to document those advances, and to report them so that they may be published and distributed to others who might use these inventions, innovations, improvements, or discoveries. Also, every research and development contract let by NASA — and 90 cents of every dollar at NASA is spent with industry — contains a clause obligating the contractor to report to NASA all new technology generated by him under that contract. We have now published 900 Tech Briefs — a small publication of ours that announces specific innovations with commercial utility and novelty. During Calendar-Year 1966, we will publish approximately 800 of these announcements”.

Samenspel en strijd tussen mens en techniek in de wereld van morgen

Inleiding

IN een bijna verbijsterend tempo komen voortdurend nieuwe produkten op de markt en raken bestaande soorten artikelen verouderd en verdwijnen uit het zicht. Nieuwe technieken doen ons sprakeloos van verbazing en bewondering staan, zoals ruimtevaart en automatisering van de produktie. Weer andere uitvindingen vervullen ons met ontzetting: H-bom en chemische en bacteriologische wapens kunnen het leven op aarde vernietigen. Zal de samenleving erin slagen meester te blijven over dat wat het systematische denken en experimenteren kan wrochten op technologisch gebied? Zal het samenspel tussen mensen en techniek zo verantwoord geschieden dat het interdependent geworden bestaan van de Staten zich naar een wereldrechtsorde toe ontwikkelt? Of zal de mensheid, door een tekort aan fantasie en bevattingsvermogen, niet tijdig genoeg de nieuwe mogelijkheden positief leren benutten, die wetenschap en techniek thans bieden? Het lijkt mij van belang, met de vraag naar „les conditions humaines” in het atoombijperk in gedachten, nu kritische aandacht te geven aan enkele rapporten ¹⁾ die de laatste jaren in de Verenigde Staten van regeringszijde verschenen. In deze publikaties kreeg het vraagstuk van de werkgelegenheid zorgvuldige bespreking.

Meer en meer groeit het inzicht dat de wereld zich in een wetenschappelijke en technologische revolutie bevindt.

¹⁾ Wij noemen: a. *Higher Unemployment Rates 1957 - 1960, Structural Transformation or Inadequate Demand* (1961). Het is gepubliceerd door het Subcommittee on Economic Statistics of the Joint Economic Committee Congress of the U.S. Het wordt verder rapport 1961 genoemd. b. *Towards full employment: proposals for a comprehensive employment and manpower policy in the U.S.* (1964). Dit rapport is geschreven door de Subcommittee on Employment and Manpower of the Committee on Labor and Public Welfare, U.S. Senate. Wij noemen het verder rapport 1964.

Hun inwerking doet zich het sterkst in de Verenigde Staten gevoelen. De sociale en economische gevolgen hiervan bestudeert men er intensief. Wat men daar vindt, is ook voor andere landen van belang. Wij kunnen van Amerika als gangmaker leren, hoe het reageert op de snelle vooruitgang van wetenschap en techniek en met welke maatregelen men daar het hoofd tracht te bieden aan schadelijke nevenwerkingen. In 1964 gaf het Amerikaanse Congres een ruim omschreven mandaat aan de door de President benoemde nationale commissie voor „Technology, Automation and Economic Progress”. Er werd een rapport gevraagd over vijf veelomvattende gebieden ²⁾. Kort samengevat ging het erom „to study past, present and future impacts of technological change upon economy and upon employment”. Dit rapport verscheen in februari 1966 onder de titel *Technology and the American Economy*.

Wanneer men bedenkt dat deze publikatie over een zoveel omvattend thema binnen een jaar gereed kwam, dan dwingt deze voortvarendheid bewondering af, maar het wekt geen verbazing, dat het rapport misschien hierdoor meer vragen oproept dan beantwoordt. Allerlei punten vereisen nog een verdere uitwerking. Dat blijkt ook wel uit het commentaar dat verschillende leden, van de uit 15 personen bestaande commissie, soms gaven aan het eind van enkele hoofdstukken. Enkele leden waren bijv. van mening dat het urgentie karakter van de voorgestelde maatregelen meer nadruk verdiende (blz. 6). Ook bestond er een duidelijk verschil van opinie over de vraag wat in een vrije samenleving de overheid aan maatregelen mag nemen. Meer planning door de overheid wordt noodzakelijk geoordeeld. Sommige leden onderstrepen dit in hun commentaar: „We would urge strongly that

²⁾ Zie blz. XIV van het rapport *Technology and the American Economy*, verder aangeduid als rapport 1966. Uitgave U.S. Government Printing Office, Washington.

in te halen; voor een vruchtbare uitwisseling van gedachten over wetenschappelijke problemen is een vrijwel gelijk niveau van kennis vereist. Nogmaals, dit is het beste te bereiken door coördinatie en specialisatie in Europees verband. De pogingen in die richting schijnen, afgezien van de reeds op enkele gebieden tot stand gekomen nuttige samenwerking, in de laatste tijd weinig voortgang te maken. Als dit waar is, zou dit zeer te betreuren zijn. De oorzaken van de technologische suprematie van de Verenigde Staten blijven werkzaam, hetgeen bij een te geringe voortgang in Europa zelve verdere achteruitgang zou betekenen.

Ook op het gebied van de toegepaste wetenschappen kan meer worden gedaan. Daarop heeft Amerika altijd een voorsprong gehad. Het probleem voor Europa is om de praktische toepassing van nieuwe ideeën te versnellen. De genoemde publikatie van het Atlantic Institute merkt op, dat Amerikaanse ondernemingen, die op beide continenten werken, het punt benadrukken, dat hoewel de Europese laboratoria zeer rijk zijn aan ideeën, deze

meestal in de Verenigde Staten in een derde tot de helft van de tijd tot ontwikkeling worden gebracht. Daaruit vloeit voort, dat Europa vooral ook aandacht zal moeten schenken aan een krachtige uitbouw van research- en ontwikkelingsfaciliteiten.

Ten einde een nuttige en vruchtbare samenwerking op regerings- en particulier niveau tussen Europa en de Verenigde Staten te bereiken, is het niet nodig dat Europa op alle gebieden op het wetenschappelijke niveau van de Verenigde Staten komt. Wel is het echter gewenst, dat Europa de bestaande technologische achterstand vermindert, omdat hoe geringer deze achterstand is, hoe efficiënter deze samenwerking kan zijn. De moeilijkheden voor een Europese samenwerking zijn niet te onderschatten, maar de voordelen van een zeer effectieve Europese integratie op wetenschappelijk gebied zijn zo groot, dat aan dit vraagstuk een van de hoogste prioriteiten zou moeten worden toegekend.

intensive study be given to planning mechanisms...".

Het rapport zegt dat de ernstige sociale en economische problemen gerelateerd aan technologische verandering allerm minst aanleiding geven tot gezapigheid. Maar de commissie wenst zich ook niet te plaatsen naast hen, die menen dat overmatige produktiviteit de gangbare opvattingen over werkgelegenheid en economische instellingen aftands maken, zoals bijv. in een memorandum *The Triple Revolution* ³⁾ naar voren komt.

Arbeidsproduktiviteit

DE groei van de produktiviteit (gemeten aan de produktie ⁴⁾ per man-uur heeft in de periode 1911 - 1946 jaarlijks gemiddeld 2 pCt. bedragen. Sinds 1947 echter gemiddeld 3,2 pCt. in de particuliere sector van het economisch leven. Laat men daarbij de landbouw buiten beschouwing (waar die stijging jaarlijks ruim 5,7 pCt. bedroeg), dan is het slechts 2,5 pCt. Deze berekening leert dat er in de economie bedrijfstakken zijn met pieken in de produktiviteitsstijging. Daarom dient in het bijzonder te worden gelet op sprongen in de produktiviteitstoename in bepaalde takken van industrie, maar ook in grote ondernemingen die de situatie in een bepaalde industrietaak bepalen. Met het oog op het voeren van een doelmatig werkgelegenheidsbeleid is er dus behoefte aan zoveel mogelijk gegevens over de produktiviteitsgroei in de verschillende takken van bedrijvigheid ⁵⁾.

Technologische verandering en werkgelegenheid

HOOFDSTUK II van het eerste deel achten wij theoretisch gezien het meest belangrijk. Het begint met de stelling dat het blijvende, hoge algemene niveau van werkloosheid in de jaren na de Korea-oorlog *niet* het gevolg is van een versnelde technologische vooruitgang. Deze stelling is echter niet bewezen. De commissie blijft een andere verklaringwijze te prefereren. Zij schrijft dat men de oorzaak moet zoeken in de wisselwerking tussen de stijgende produktiviteit, de groei van de arbeidsgeschikte bevolking en de inadequate groei van de totale vraag. Op deze globale en nogal vage verklaringwijze willen wij nu nader ingaan. Enerzijds merkt het rapport op (blz. 2) dat een flink stuk van de stijging van de produktiviteit aan technologische vooruitgang is te danken. Anderzijds wordt gezegd dat de technologische verandering als een belangrijke factor moet worden gezien bij het „vrijmaken” van mankracht en ter verklaring van tijdelijke werkloosheid (blz. 9). Als men deze twee uitspraken combineert, lijkt de

³⁾ Dit Memorandum is gepubliceerd door een ad-hoc commissie onder voorzitterschap van W. H. Ferry, vice-president van het Fund for the Republic, Inc. Center for the study of democratic institutions, P.O. Box 4068, Santa Barbara, California.

⁴⁾ Het rapport definieert „output per man-hour” als „the volume of the final output of goods and services produced per year, divided by the number of man-hours worked in a year”.

⁵⁾ Daarheen wijst ook de opmerking: „Thus technological change (along with other forms of economic change) is an important determinant of the precise places, industries and people affected by unemployment” (blz. 9), rapport 1966.

conclusie gerechtvaardigd dat een bepaald deel van de stijging van de produktiviteit verantwoordelijk is voor het ontstaan van technologische werkloosheid.

Men worstelt nog steeds met een operationeel goed bruikbare definitie van het begrip technologische verandering. Dit maakt het kwantificeren en meten van de omvang van de technologische werkloosheid moeilijk ⁶⁾. Desondanks had men mogen verwachten dat de vraagverminderende werking die van het werkloos worden uitgaat, zou zijn besproken. Voor de werkloze in de Verenigde Staten bedraagt de inkomstenvermindering ongeveer 2/3 deel van het vroeger verdiende loon. Dit zal als een rem op de totale vraag werken en daardoor indirect ook op de industriële expansie. Deze invloed is in het rapport echter niet nader beschouwd. Daardoor ontbreekt er een stuk aan de fundamentele analyse van de structurele veranderingen in de maatschappij en de uitwerking daarvan op het verloop van geldstromen en geldkringloop ⁷⁾. Dit zal aan de praktische waarde van een aantal aanbevelingen afbreuk doen. Als men de oorzaken, die de ongunstig beoordeelde verschijnselen teweeg brengen, onvoldoende kent, kan men dan veel vertrouwen stellen in de doelmatigheid van een symptoombehandeling die op een te globale theorie steunt? In plaats van een zo scherp mogelijke analyse te geven, merkt het rapport ⁸⁾ op, dat het vraagniveau *verreweg de belangrijkste factor* is die de werkgelegenheid beïnvloedt. Er zullen er slechts weinigen zijn, die de grote invloed van de totale vraag op de bedrijvigheid betwijfelen. Zolang echter niet bekend is, wat de kwantitatieve bijdrage van de werkloosheid is aan de vermindering van de totale vraag en deze niet wordt afgewogen tegen de bijdragen van andere factoren, werkt de commissie met een onbewezen en te globale stelling.

Geen verband gelegd

DE commissie heeft de samenhang tussen technologische verandering, het vrijmaken van mankracht, werkloosheid met de daaraan verbonden inkomensvermindering en de gevolgen daarvan voor de totale vraag, kwantitatief niet onderzocht. In de huidige fase van industriële ontwikkeling heeft men evenwel gekwantificeerde gegevens nodig over de directe en indirecte uitwerkingen van de technologie op de totale vraag. Dit onderzoek ontbreekt hier echter. Uit dit gemis blijkt de verlegenheid waarin men verkeert ten aanzien van een adequate wetenschappelijke behandeling van de fundamentele relatie tussen technologische vooruitgang en de gelddynamica, dus de invloed van technologische veranderingen op het verloop van de geldstromen.

⁶⁾ Hierover meer in: „Technologische revolutie en economisch bestel” in *E.-S.B.* van 6 juli 1966.

⁷⁾ Er wordt hier bedoeld op de zgn. kortsluitingseffecten in de geldstromen, zie *E.-S.B.* van 6 juli 1966.

⁸⁾ „But the general level of demand for goods and services is by far the most important (curs. van schr.) factor determining how many are affected, how long they stay unemployed and how hard it is for new entrants to the labor market to find jobs”, rapport 1966, blz. 9.

(I. M.)

Risicospreiding en deskundig beheer: aandelen

De commissie volgt de algemene beleidslijn, die door wijlen president Kennedy werd voorgestaan om verbetering te brengen in de stagnerende economische groei. Door het treffen van passende maatregelen wilde hij de totale vraag zodanig stimuleren, dat de economische groei sterker werd en daardoor volledige werkgelegenheid zou ontstaan. Maar deze beleidslijn, op het eerste gezicht zo rationeel schijnend, berust op een te globale, te weinig gedifferentieerde analyse van de mechanismen die het verloop van de economische processen beheersen. Het staat immers vast dat in allerlei bedrijfstakken de produktiviteit en de produktie aanzienlijk zijn toegenomen, terwijl gelijktijdig de werkgelegenheid in die takken daalde. De landbouw is daarvan een sprekend voorbeeld. In de periode 1947 - 1964 daalde in de landbouw de werkgelegenheid van 8,2 tot 4,8 mln. man. De jaarlijkse produktiviteit nam met 5,7 pCt. toe en de produktie met 1,4 pCt. In de elektriciteitsindustrie steeg de produktie in de periode 1953 - 1961 met ruim 20 pCt., maar werden 90.000 man ontslagen.

Naarmate rationalisatie en automatisering in de landbouw, industrie en dienstensector verder om zich heen grijpen, dient men vooral in de gaten te houden het voortdurend in betekenis toenemend verschijnsel, dat men de produktie van bepaalde goederen en diensten kan vergroten en gelijktijdig de werkgelegenheid daarbij vermindert⁹⁾. Met deze fundamentele structurele verandering in het economisch mechanisme is nauwelijks rekening gehouden. Het rapport 1966 stelt zich nog achter de opvatting van een vroeger verschenen publikatie: *Higher Unemployment Rates 1957 - 1960, Structural Transformation or Inadequate Demand* — verder rapport 1961 genoemd. Daarin is gekozen voor de theorie van de tekortschietende vraag ter verklaring van de aanzienlijke, en hardnekkig aanhoudende, werkloosheid. De bezwaren tegen deze verklaringstheorie, die structurele transformatie en onvoldoende vraag tégenover elkaar stelt, zijn in een vorig artikel uiteengezet¹⁰⁾.

In 1964 verscheen het rapport: *Towards full employment, proposals for a comprehensive employment and manpower policy in the U.S.* In dit rapport 1964 vindt men al wat meer samenhang tussen de technologische vooruitgang en andere factoren in de economie. Het rapport geeft een meer genuanceerde benadering van de problematiek. De commissie, die het rapport opstelde, was zich er echter van bewust, dat er nog veel meer moest worden onderzocht en verder doordacht. Zij beveelt daarom aan dat een speciale commissie wordt benoemd voor „Technology, Automation and Economic Progress”. De Amerikaanse president benoemt die commissie eind 1964 en deze begint haar werkzaamheden in januari 1965. Aan het van haar hand verschenen rapport *Technology and the American Economy* wijden wij hier een speciale beschouwing.

⁹⁾ De term potentiële technologische werkloosheid (P.T.W.) kan hierbij goede diensten bewijzen. Zie voor de term P.T.W. het artikel „Technische vooruitgang en werkgelegenheid” in E.-S.B. van 19 augustus 1964, blz. 748.

¹⁰⁾ Zie E.-S.B. van 6 juli 1966.

De commissie heeft zich uitvoerig bezig gehouden met het aangeven van middelen om de totale vraag te vergroten en zo indirect de expansie van de bedrijven te versnellen. Voorts zijn voorstellen gedaan ter verbetering van de voorwaarden om mensen meer en betere opleidingsmogelijkheden te bieden. Daardoor zullen velen gunstiger kansen op de arbeidsmarkt krijgen. De commissie houdt vast aan het gangbare model van de economie met haar mechanisme: grotere vraag naar goederen en diensten leidt tot expansie van de ondernemingen en dit weer tot een stijgende werkgelegenheid. Zoals wij reeds opmerkten is dit een te globale theorie over de dynamiek in een automatiserende maatschappij. De commissie heeft zich zelf de kans ontnomen om een meer genuanceerde theorie te ontwikkelen. Dit komt omdat zij zich op hetzelfde standpunt heeft gesteld als het rapport 1961 inzake het niet nauwkeurig kunnen vaststellen van de omvang van die werkloosheid, die door verschillende oorzaken ontstaat¹¹⁾. Men vindt deze opvatting ook terug, zij het wat anders geformuleerd, in het rapport 1964¹²⁾ en in „Technology and the American Economy”¹³⁾.

Men had kunnen denken dat de commissie daarom juist hier zou hebben aangedrongen op meer onderzoek en het nauwkeurig in kaart brengen van dit terrein. Dit is echter niet gebeurd. Het gaat erom, de verbanden tussen structurele veranderingen en de conjuncturele gevolgen daarvan op te sporen door voortdurende observatie. Een dergelijk, zoveel mogelijk kwantitatief, onderzoek impliceert ook het verzamelen van nieuwe statistische gegevens, die onmisbaar zijn voor het uitbouwen van de economische theorie.

Zijn de Verenigde Staten op weg naar een nieuwe sociale filosofie?

WIJ menen dat de contouren van een nieuwe sociale filosofie vaag waarneembaar zijn. De commissie acht een maatschappelijke ontwikkeling gewenst, waarbij zoveel mogelijk mensen op een creatieve wijze bijdragen aan veranderingen in de maatschappij en in de voordelen daarvan meedelen. Een dergelijke samenleving is aan-

¹¹⁾ „There is no way to determine whether a particular worker has lost a specific job because of technological change (basis voor structurele veranderingen, v. d. L.) or the shift of demands away from the product his industry produces, or inadequate aggregate demand, or some other cause” (blz. 7, rapport 1961).

¹²⁾ De tekst luidt: „The increase of output per man-hour in the total economy alone or compared with the growth of output is an inadequate measure of the impact of technological change on employment, however”. „Output per man-hour measures the impact of only those changes which reduce the labor-requirement per unit of output. The development of new products and the decline in demand for old ones etc. none of these necessarily affect productivity, but the workers involved are profoundly affected” (blz. 18).

¹³⁾ „It is at best difficult to separate the technological from other causes of the structural changes...”. „To the displaced employee or even to the maker of public policy, the precise causes of displacement and unemployment may not even seem important” (blz. 31).

(I. M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

trekkelijk en realiseerbaar, niet ondanks de moderne technologie, maar juist in het samenspel met haar. De commissie wijst er voorts op dat de samenleving voordelen plukt van flexibiliteit en wendbaarheid, die bronnen zijn voor het „vrijmaken” van mensen. Het behoort tot de verantwoordelijkheid van de samenleving ervoor zorg te dragen dat er alternatieve plaatsingsmogelijkheden beschikbaar zijn. Als op individuen, buiten hun schuld, de lasten van de technische ontwikkeling onevenredig zwaar drukken, ontstaan weerstanden tegen die vooruitgang. Hierin valt de opvatting te beluisteren, dat de economie met haar instrumentarium in dienst van de mens met zijn creatieve vrijheid moet staan. Er klinkt ook een onbewust protest in door tegen het ontluisteren van de mens door de techniek, wanneer de maatschappij die techniek te weinig hanteert in dienst van een menswaardige samenleving.

De commissie acht het gewenst dat een deel van de menselijke inventiviteit wordt gericht op het brengen van het werk naar de mens. Er moeten taken worden ontworpen, die passen bij de verschillende niveaus van geestelijk en lichamelijk vermogen om zo samenspel mogelijk te maken. Voor de economisch zwakste groepen acht de commissie bijzondere maatregelen nodig ter verlichting van hun strijd om het bestaan. Er zijn voor hen speciale faciliteiten nodig om bekwaamheden te kunnen verwerven, die hun een plaatsje op de maatschappelijke ladder kunnen verschaffen. Ook zijn betere voorzieningen nodig tijdens werkloosheid. De sociale zekerheid kan worden beschermd door het gezinsinkomen van hen, die niet voor zich zelf kunnen zorgen, een vaste basis te geven. Het rapport beveelt aan, een sociaal verantwoord minimum inkomen door de overheid te laten garanderen. Men kan dit zien als een *negatieve inkomstenbelasting*. Ten einde de inkomensstroom op peil te houden, beveelt de commissie aan de werkloosheidssteun te verhogen, de periode van steunverlening te verlengen en bijzondere beschermingsmaatregelen te treffen voor de langdurig werkloze.

De schaduwzijde van de welvaartsstaat

HET rapport is bij het doen van aanbevelingen uitgegaan van het bestaande type economie en mechanisme voor uitbreiding van de bedrijvigheid. Er vallen daarin allerlei verschijnselen waar te nemen, die het opkomen van twijfel rechtvaardigen ten aanzien van beginselen die aan het economisch bestel richting geven. Zo verkeert een vijfde deel van de bevolking in relatief armoedige omstandigheden. Er bestaan grond-, lucht- en waterverontreinigingen, verkeersopstoppingen en overmatig lawaai in grote steden, natuurschoon wordt aangetast en er vindt verspilling en snelle uitputting van natuurlijke hulpbronnen plaats. De ontworteling van mensen, de monotonie van de arbeid, de vereenzaming van mensen in steden, psychische stoornissen, jeugdmisdaad, de dreiging van en met moderne massavernietigingswapens, de gespannen verhouding tussen rijke en arme landen enz. geven genoeg redenen tot bezorgdheid en het opkomen van twijfel of wij met de huidige wijzen waarop de technische hulpmiddelen worden georganiseerd en gebruikt, wel helemaal op de goede weg zijn. Aan enkele van deze schaduwplekken schenkt het rapport aandacht en getuigt het van een optimistisch geloof in de vooruitgang. Maar dit vertrouwen is onzes inziens wel wat sterk gebonden aan wat de commissie noemt „the bias to the free market and the free society”, waarop zij vervolgt: „but we have also recognized that where the market

economy is incapable of providing certain services, public agencies must undertake such functions” (blz. 106).

Over de uitwerking van de overheidsuitgaven voor de defensie op de totale vraag en groei van de economie laat het rapport zich diplomatiek voorzichtig uit. In feite is de problematiek hiervan niet nader beschouwd. Daardoor blijft het verband tussen militaire uitgaven en haar invloed op het verloop van de geldstromen in het duister ¹⁴).

Maatschappelijke-kostenberekening en investeringsbeleid

IN het derde deel van het rapport is veel aandacht besteed aan de vraag, hoe aan de behoeften van individu en gemeenschap kan worden voldaan. Daaraan gaat echter de vraag vooraf op welke wijze men deze behoeften onderkent en hoe men daarover politiek overeenstemming bereikt. Over welke middelen om te beslissen beschikt men? Hoe groot moeten de delen van het nationaal inkomen zijn, die voor verschillende doeleinden zijn bestemd?

Bij het bestuderen van deze vragen maakt de commissie een onderscheid tussen individuele en maatschappelijke goederen, al naar hun bestemming. De eerste categorie goederen wordt gekocht door de individu op basis van consumptievrijheid. Individuen hebben hun persoonlijke scala van waarden, waarbij zij de relatieve voldoening afwegen tegen de kosten en bepalen zo hun aankopen. Bij maatschappelijke goederen, zoals onderwijs en nationale defensie, wordt niet aan individuele gebruikers verkocht, noch is het artikel speciaal op persoonlijke smaak afgestemd. Bij de aankoop van dit soort goederen ontbreekt een effectieve maatschappelijke berekening, waarbij de totale kosten afweegbaar zijn tegen de voordelen. Daardoor ontbreekt eigenlijk een mechanisme, dat ons in staat moet stellen om de verschillende combinaties van goederen voor consumptie in de particuliere sfeer en voor gemeenschapsvoorzieningen naast elkaar te waarderen en te beslissen welke combinatie het meest wenselijk wordt geacht.

De commissie beveelt het zoeken naar wegen aan om hierin verbetering te brengen. Een belastingverlaging kan het verbruik in de particuliere sector vergroten. Een verhoogde besteding door de overheid, gericht op zorgvuldig uitgezochte objecten, kan aan het economisch leven een stimulans geven en een regionale ontwikkeling bevorderen. Het bestedingsbeleid van de overheid kan zich op projecten richten die een compenserend effect hebben, wanneer de technologische ontwikkeling bepaalde ongunstige nevenwerkingen doet ontstaan, bijv. werkloosheid. Men denkt hier onwillekeurig aan de verminderende werkgelegenheid in de mijnstreek van Limburg en aan het actieve overheidsbeleid dat gericht is op het stimuleren van de vestiging van nieuwe industrie(ën) in dat gebied.

Stijgende produktiviteit, vrije tijd en overheidsbeleid

EEN deel van de toenemende produktiviteit zal ongetwijfeld tevoorschijn komen als meer vrije tijd, als werkloosheid (gedwongen vrije tijd) en in een kortere arbeidsduur. Deze vrije tijd kan allerlei vormen aannemen, zoals langere vakanties, vroegere pensionering, een getemporeerde reductie van de lengte van een werkdag of

¹⁴) „There is considerable uncertainty about the size of the economic and manpower burden of military operations in Vietnam. Under the circumstances we can make no attempt to suggest the precise direction that fiscal and monetary policy should take in the near future” (blz. 34).

werkweek, als langer verlof voor wie rust nodig heeft voor herstel van gezondheid, training, herscholing e.d. De medewerking van werkgevers en vakbondleiders bij het realiseren van dergelijke aanpassingsvormen is nodig. Veel zal zich immers afspelen op het niveau van de onderneming. Een en ander zal kosten met zich brengen. De commissie stelt voor een nader onderzoek in te stellen naar de vraag in hoeverre een deel van de investeringskredieten voor dergelijke aanpassingsdoeleinden beschikbaar dient te worden gesteld.

Uit dit alles blijkt dat een doelmatig investeringsbeleid van de overheid nauw verbonden zal zijn met de theoretische inzichten op het gebied van de gelddynamica. De technologische vooruitgang doet kwantitatieve veranderingen in de diverse geldstromen ontstaan. Die beïnvloeden het interne en externe economische evenwicht. Dit noopt dan weer tot het nemen van fiscale en monetaire maatregelen enz. Mede aan de hand van gekwantificeerde geldstroommodellen kunnen alternatieve mogelijkheden voor het voeren van een doelmatig regeringsbeleid worden afgeleid en lijkt ons een verantwoorde keuze beter mogelijk.

Het psycho-politiek aspect

IN de rapporten van 1961 en 1964 noch in „Technology and the American Economy” is men eigenlijk verder gekomen dan vast te stellen dat „It is at best difficult to separate the technological from other causes of the structural changes we have been describing” (blz. 31). Vijf jaar na het verschijnen van het rapport over „Higher Unemployment Rates” houdt de Amerikaanse regering nog steeds stevig vast aan de opvatting, dat het geven van de juiste impulsen een voldoende expansie van het bedrijfsleven kan teweegbrengen, om het vraagstuk van de werkgelegenheid oplosbaar te maken. De commissie, die het rapport 1966 opstelde, is ervan overtuigd dat niet de technologie blaam treft als er dingen mis gaan, maar een onvoldoende actief overheidsbeleid. De Staat zal meer moeten ingrijpen (planning) en een grotere rol moeten gaan spelen in het economisch leven. In dit kader past de vertrouwenwekkende mededeling ¹⁵⁾ dat de recente ontwikkeling een aanzienlijke daling van de werkloosheid te zien geeft en als het ware de juistheid van de gevolgde beleidslijn onderstreept.

De gunstige uitwerking die van 3 mln. militairen uitgaat op een beperking of (en) vermindering van de werkloosheid en van bijna \$ 60 mrd. voor defensie op een versterking van de totale vraag, zijn niet zorgvuldig nagegaan. De commissie maakt zich o.i. hiervan af met een vage opmerking ¹⁶⁾, ja verschuilt zich daarachter een beetje. Waarom doet zij dit? De tip van de sluier wordt hier even opgelicht, wanneer zij schrijft: „We must never again present the spectacle of wartime prosperity and peacetime unemployment” (blz. 110). Hier wordt een ethisch oordeel gegeven over een economisch bestel. Dit gebeurt evenwel noch op de juiste plaats noch aan de hand van een feitelijke beschrijving van wat er gebeurt. Het uitspreken van zulk een oordeel impliceert twijfel aan de juistheid van sommige opvattingen en beginselen, die een economische orde blijkbaar goed doen functioneren als de samenleving zich met een belangrijk deel van haar hulp-

bronnen concentreert op verspilling, vernietiging en dood.

Hier springt de gespletenheid in de normatieve belevingswereld van de Amerikaanse samenleving naar voren. Enerzijds wenst zij de menselijke waardigheid met haar creatieve vrijheid te beschermen en te bevorderen. Anderzijds houdt zij echter aan opvattingen vast waardoor de technologische vooruitgang zo kan worden gemanipuleerd, dat zij naast het brengen van welvaart ook talloze schaduwen werpt op het sociale en economische leven en de internationale betrekkingen. De economische bloei zit blijkbaar ook geketend aan het vernietigen van levenswaarden. Dit dualisme wekt psychische spanningen op. Deze werken frustrerend en uiten zich ook in het Amerikaanse optreden. Dit kan de objectiviteit schaden bij het waarnemen, onderzoeken en interpreteren van maatschappelijke gebeurtenissen. Wij hebben getracht dit aan te tonen door erop te wijzen, hoe men is heen gelopen om het onderzoek naar het verband tussen technologische vooruitgang, werkloosheid, inkomensderving en totale vraag. Zolang dit vacuüm blijft bestaan, zal de spanning kunnen stijgen tussen dat wat de technologie mogelijk maakt om te produceren en dat wat daarvan in feite gerealiseerd wordt tijdens het proces van de welvaartsvorming en door het gevoerde beleid van de overheid, dat steunt op te globale inzichten inzake de gelddynamica.

De onzekerheid over het beloop van de maatschappelijke ontwikkeling werkt ongunstig in op de nationale veiligheid. Dit zal zich ook uiten in de wijze waarop collectief op die onzekerheid wordt gereageerd. Hoe zal dit de internationale betrekkingen in de naaste toekomst gaan beïnvloeden? Een fascinerende opgave, die echter niet zonder bezorgdheid ter hand wordt genomen.

Conclusies

DE kritische analyse van de theoretische opvattingen in het rapport „Technology and the American Economy” toont aan, dat het onderzoek van bepaalde verbanden is achterwege gebleven, terwijl die toch als essentieel moeten worden beschouwd voor de uitbouw van de theoretische economie in een automatiserende maatschappij. Daardoor ontbreekt nog het hoofdstuk: technologische vooruitgang en de gelddynamica. De commissie verschuilt zich, waarschijnlijk onbewust, achter de moeilijkheden die een dergelijk onderzoek met zich brengt. Maar het is een morele conflictsituatie, die daaraan uiteindelijk ten grondslag ligt. Bepaalde waarden, die verbonden zijn aan zekere opvattingen op economisch terrein, denkbeelden die aan het economisch bestel vorm helpen geven en de wijze van groei bepalen, beginnen onzeker te worden. De collectieve frustratie, die hiervan voor het Amerikaanse volk het gevolg zal zijn, grijpt diep in op het politieke handelen, de tussen-menselijke en de internationale betrekkingen. De grote betekenis van het rapport 1966 ligt daarom misschien meer in wat het indirect leert, nl. dat er grote psychische spanningen op normatief gebied werkzaam zijn binnen de Amerikaanse samenleving dan in wat er aan doeltreffende maatregelen is aanbevolen. De belangrijkste waarde van het rapport is wellicht, dat het bij zorgvuldig lezen tussen de regels door een waarschuwing inhoudt voor de vestelijke wereld, nl. dat een heroriëntering van de geestelijke instelling en levenshouding tegenover de wetenschappelijke en technologische revolutie dringend nodig is om deze meester te blijven op de weg naar een nieuw wereldbestel door samenspel.

Wassenaar.

E. H. F. VAN DER LELY.

¹⁵⁾ Rapport 1966: „The experience of the economy during the life of this commission is the best evidence that economic growth can continue to offset the growth of productivity and labor force and reduce unemployment further” (blz. 15).

¹⁶⁾ Zie het citaat in noot 14.

E.E.G.; algemeen

WIE op korte en overzichtelijke wijze ingelicht wenst te worden over de stand van zaken met betrekking tot de uitvoering van het E.E.G.-Verdrag, kan terecht in het Franse blad *L'économie* (no. 1008, 27 mei 1966), dat bijzonder veel aandacht schenkt aan de Europese integratie. *Jean Buisson* en *Jean Pierre Alain* hebben de verschillende rubrieken van het Verdrag van Rome verdeeld in vijf hoofdstukken, voor elk waarvan zij een schematisch overzicht geven van wat bereikt werd en wat nog moet worden gedaan. Achtereenvolgens worden behandeld de douane-unie, de economische unie (harmonisatie van de economische politiek), juridische unie (toenadering der wetgeving), buitenlandse betrekkingen en de instellingen.

Het economisch beleid

SCHERPE meningsverschillen komen naar voren in gesprekken over de wenselijkheid van een zekere vorm van economische planning in E.E.G.-verband. De discussie tussen voor- en tegenstanders wordt bemoeilijkt omdat het begrip „planning” geen vaststaande inhoud heeft en er vele begrippen in omloop zijn die min of meer met de term planning overeenkomen. Ten einde een beter inzicht te krijgen in de controverse op Europees niveau is het zinvol na te gaan of, en in welke vorm, de nationale overheden voor de planning een plaats in hun beleid hebben ingeruimd.

Naar de mening van *W. Linder*, die een tweetal artikelen publiceerde in het *Europa-Archiv* (10 en 25 juni 1966) onder de titel „Planifikation - Chance oder Illusion”, bevat elke vorm van planning drie componenten, nl. de vaststelling der doelstellingen, de opstelling van het plan en de tenuitvoerlegging ervan. De vraag: „wel of geen planning”, acht hij irrelevant. De werkelijke tegenstelling wordt gevormd door die tussen een gecentraliseerde en een gedecentraliseerde vorm van economische planning. In dit verband noemt de auteur Frankrijk als voorbeeld van een land met een gecentraliseerde planning; Zwitserland heeft daarentegen een gedecentraliseerde planning, terwijl Engeland een tussenpositie inneemt. Geïllustreerd met voorbeelden uit de praktijk worden dan een aantal defecten van de planning opgesomd, o.a. de geringe aanpassingsmogelijkheden aan ontwikkelingen op korte termijn, de illusie dat het bedrijfsleven door bij de opstelling van het plan te zijn betrokken zich min of meer aan het plan gebonden voelt, terwijl hetzelfde geldt voor de sociale belangengroepen. De schrijver besluit zijn artikelen, na tot de conclusie te zijn gekomen dat de markteconomie de „planification française” niet nodig heeft, met een citaat van *J. Jewkes* die het idee dat door middel van de centrale planning de economische groei kan worden geregeld „one of the most widespread, tenacious and harmful errors” noemt.

Ook in *World Business* (juli 1966) treft men onder de titel „Economic planning in practice” een beknopt — en oppervlakkig — overzicht aan van de wijze waarop in enkele Westeuropese landen en een aantal ontwikkelingslanden de economische planning wordt toegepast. Tussen de besproken Westeuropese landen — waaronder Nederland — bestaan in dit opzicht een aantal verschillen. Tegen-

over de Franse „indicatieve” planning, waarbij het bedrijfsleven nauw betrokken is bij de opstelling en uitvoering van het plan, staat de Zweedse planning welke meer het karakter van een prognose heeft. Het voornaamste nut van de besproken vormen van planning is volgens het artikel dat aan het bedrijfsleven een richtsnoer wordt verschaft voor het nemen van investeringsbeslissingen.

Een kort overzicht van de ontwikkeling van „Die italienische Wirtschaftsplanung” geeft *Ute Morgenroth* in *Weltwirtschaftliches Archiv* (1966, Heft 2). Opvallend is volgens deze auteur dat na de tweede wereldoorlog begonnen werd met een globale planning, welke alle sectoren en gebieden van de Italiaanse economie omvatte, terwijl later het accent werd gelegd op partiële plannen, gericht op de stimulering van bepaalde bedrijfstakken of regionen. Na vergelijking van de in de plannen opgenomen doelstellingen met de werkelijke cijfers volgt een korte bespreking van het plan voor de periode 1965-1969. Een belangrijk kenmerk van dit plan is de toenemende betekenis van de sociale uitgaven van de overheid.

Ondanks de bestaande meningsverschillen heeft de Europese Commissie een begin gemaakt met de aanpak van het vraagstuk van de planning. Onlangs heeft zij namelijk een eerste programma voor de economische politiek op middellange termijn aan de Ministerraad voorgelegd, die het voor advies heeft doorgezonden aan het Europees Parlement en het Economisch en Sociaal Comité. De voor geschiedenis en de betekenis van het programma worden zeer kort besproken in *Revue du Marché Commun* (no. 90, april 1966) onder de titel „La politique économique à moyen terme”. Door middel van een dergelijke programmering hoopt men zekere inconsistenties in het beleid der lid-staten te kunnen signaleren en eventueel zelfs een soort code van goed gedrag op te kunnen stellen.

De concrete inhoud van het programma dat betrekking heeft op de periode 1966-1970 komt aan de orde in het artikel „Un programme de politique économique pour l'Europe” in *L'Europe en formation* (juni 1966). De jaarlijkse groei van het bruto nationaal produkt van de Gemeenschap gedurende deze periode wordt geraamd op 4,3 pCt. (1960-1965: 4,9 pCt.). De geringere groei moet voor een deel worden toegeschreven aan een minder snelle toeneming van de beroepsbevolking in de Gemeenschap. Ten einde de groei te kunnen realiseren dienen de produktiemogelijkheden te worden uitgebreid. In dit verband wordt o.a. aandacht besteed aan de beroepsopleiding, de inschakeling van vrouwenarbeid, het stimuleren der investeringen, het wetenschappelijk en technisch onderzoek, de concurrentiepolitiek en de arbeidsverdeling tussen de lid-staten. Daar de groei moet worden gecombineerd met zowel prijsstabiliteit als extern evenwicht, dient de ontwikkeling van de nominale bestedingen hiermee in overeenstemming te zijn. Daartoe schenkt het voorstel achtereenvolgens aandacht aan de overheidsbestedingen, de monetaire politiek en het inkomensbeleid. De opstellers verklaren uitdrukkelijk nog niet in staat te zijn geweest alle problemen grondig te bestuderen. Het comité voor de economische politiek op middellange termijn heeft zich voorgenomen nadere studies te verrichten in het kader van de jaarlijkse aanpassingen van het programma. Hierbij zal o.a. aandacht worden besteed aan de samenhang tussen nationaal en communautair beleid, het wetenschappelijk onderzoek, de

ondernemingsvorm, de inkomenspolitiek en de kapitaalmarkt¹⁾.

Aan een ander deel van de economische politiek, nl. het conjunctuurbeleid, is in het E.E.G.-Verdrag slechts één artikel (103) gewijd. In „Einige Bemerkungen zu art. 103 des E.W.G.-Vertrages” (*Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft*, april 1966) belicht *Hermann Burgard* zowel enige juridische als economische aspecten van dit artikel. Nadat met enkele woorden de ontstaansgeschiedenis van het artikel is gereleveerd, gaat de auteur in op de betekenis van de tekst. In dit verband wordt nagegaan welke bevoegdheden de Commissie en de Raad op dit gebied bezitten en welke de verhouding tussen het genoemde artikel en de overige Verdragsartikelen is. Ten slotte wordt een uitvoerige analyse gegeven van het besluit van de Raad van Ministers een Comité voor de conjunctuurpolitiek in het leven te roepen.

Ook ten aanzien van de monetaire politiek zijn de Verdragsvoorschriften betrekkelijk schaars. Het Verdrag van Rome schrijft voor dat een harmonisatie van de monetaire politiek moet plaatsvinden, waaraan — bijv. door het monetaire comité — aandacht wordt geschonken. Naar aanleiding van een rede van Giscard d'Estaing, waarin deze voorstelde een Europese Bank te stichten en te belasten met de verwezenlijking van een gemeenschappelijke monetaire politiek, stelt *Michel Wybo* in „Monnaie européenne?” (*L'économie*, no. 1011, 17 juni 1966) dat het belangrijkste probleem in dit verband gevormd wordt door de mogelijkheid van wisselkoersveranderingen. Tot de oplossing van dit probleem wordt bijgedragen door akkoorden als het besluit tot instelling van een gemeenschappelijke graanprijs van eind 1964, waarbij een wisselkoerswijziging automatisch eenzelfde prijsverandering tot gevolg heeft. Naarmate de integratie op andere gebieden voortgang vindt, zal zich op deze wijze in feite een monetaire unie realiseren, al zal de formele erkenning misschien op zich laten wachten tot na het tot stand komen van een politieke unie.

Landbouw

HET op 11 mei jl. door de Ministerraad bereikte akkoord betreffende het landbouwbeleid en aanverwante zaken heeft uiteraard veel aanleiding gegeven tot commentaar. *J. P. Allain* meent in zijn beschouwing „L'accord du 11 mai 1966. Pourquoi est-ce un succès?” (*L'économie*, no. 1007, 20 mei 1966) te mogen concluderen dat „Etant donné le nombre, l'importance et la complexité des problèmes à résoudre, l'accord peut en effet être considérée comme un très grand succès”. Het artikel bevat verder een beknopt overzicht van de inhoud van de genomen besluiten.

Een week later slaat *Henri Nouyrit* in hetzelfde blad een heel andere toon aan. Hij begint zijn artikel „De la libéra-

¹⁾ Nadat de drukproef gereed was, kwam ons nog een vrij kritisch artikel in *Der Volkswirt* (no. 31, 5 augustus 1966) onder ogen, dat echter de moeite waard is. De titel en ondertitel luiden: „Rendez-vous mit der Zukunft, Schwierige Aufgaben für die Wirtschaftsforschung”.

tion des échanges à l'Union économique” met op te merken dat het akkoord het resultaat is van harde onderhandelingen om zuiver nationaal-economische belangen. Bij de uitkomsten van deze besprekingen plaatst de auteur een flink aantal kritische kanttekeningen. Zo voorziet de overeenkomst in het per 1 juli 1968 tot stand brengen van een tarief-unie. Ten einde een douane-unie — als voorbereiding op een economische unie — te creëren, dient tenminste nog een harmonisatie der douanevoorschriften en van bepaalde omzetbelastingen plaats te vinden. Eigenlijk zou ook een gemeenschappelijk handelsbeleid ten opzichte van derde landen noodzakelijk zijn, maar het is nauwelijks te veronderstellen dat dit vóór midden 1968 mogelijk zou zijn. Met betrekking tot de financiële aspecten van het landbouwakkoord is men o.a. overeengekomen met ingang van 1967 voor het bedrag voor de afdeling „Oriëntatie” van het Oriëntatie- en Garantiefonds een bepaald plafond te stellen in afwijking van de tot dusverre geldende regels dat tussen de uitgaven ten behoeve van de Oriëntatie (structuurbeleid) en de Garantie (prijnsinterventies) een vaste verhouding (1 : 3) zou bestaan. Nouyrit betreurt dit ten zeerste, daar juist op het vlak van het structuurbeleid een grootscheepse, gemeenschappelijke aanpak uiterst nuttig zou zijn.

Deze opvatting staat in lijnrechte tegenstelling tot de mening van de landbouw-economische medewerker van *Het Financieele Dagblad* (nos. 26 en 27 mei 1966) die genoemde regeling juist als verstandig beschouwt. Voor Nederland schijnt de bereikte overeenkomst financieel ongeveer even gunstig of ongunstig te zijn als de oude. De auteur constateert echter dat de Duitsers in het algemeen weinig tevreden zijn over het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Dit is des te merkwaardiger daar *Dr. L. Metzemaekers* er eveneens in *Het Financieele Dagblad* (18 mei 1966) in zijn bespreking van het landbouwakkoord op wijst dat de in E.E.G.-verband overeengekomen hoge prijzen van de landbouwprodukten vooral onder Duitse (en ook Italiaanse) druk zijn tot stand gekomen. In verband met deze door Metzemaekers te hoog geachte prijzen vreest hij dat de exportrestituties wel eens zeer hoog zouden kunnen oplopen. De auteur noemt het daarom een bezwaar dat de uitgaven van het gemeenschappelijk landbouwfonds niet aan een limiet zijn gebonden.

De resultaten van het landbouwoverleg binnen de Ministerraad van de laatste maanden worden dus niet alleen van land tot land verschillend beoordeeld, maar ook binnen de verschillende lid-staten bestaat hierover geen eensgezindheid. Zo is het ook in Italië blijkens een artikeltje „Italiaanse actualiteiten” in *Landbouwwereldnieuws* van 2 juli 1966. Terwijl de woordvoerders van de landbouworganisaties de akkoorden ongunstig voor Italië noemen, wordt van andere zijde gesteld dat Italië naast nadelen ook voordelen te verwachten heeft, met name van de verordeningen voor oliën en vetten, groenten en fruit en tabak. Als verder voordeel mag het batig saldo uit het Oriëntatiefonds genoemd worden, dat in 1967-1968 rond de f. 174 mln. zal liggen. Van de hier genoemde oliën en vetten heeft de

(I.M.)

DE VRIES ROBBÉ & Co
GORINCHEM

**staalconstructies
metalen ramen en deuren**

Raad op 23 december 1963 de beginselen van een gemeenschappelijke marktorganisatie aanvaard. Voor oliën en oliehoudende zaden is een systeem van deficiency-payments aangenomen. Hieruit vloeien met betrekking tot de olijfolie een aantal problemen voort, die uiteengezet worden in „Le marché commun des huiles alimentaires” (*Revue du Marché Commun*, no. 90, april 1966). In Italië bestonden namelijk hoge tarieven op ingevoerde oliën, ten einde de binnenslands geproduceerde olijfolie te beschermen. Nu deze tariefmuren moeten worden afgebroken en dus de prijs van de met olijfolie concurrerende oliën lager wordt, moet ook de prijs van de olijfolie dalen. Het verschil tussen deze nieuwe prijs en de vast te stellen producentenprijs zal door de Gemeenschap aan de producenten worden uitgekeerd. Het is duidelijk dat de omvang van deze steunverlening afhangt van de noodzakelijk geachte prijsverlaging. Wat in dit verband noodzakelijk geacht moet worden is nog een punt van ernstig meningsverschil.

De mening is wijd verbreid dat de E.F.T.A.-samenwerking geen betrekking heeft op de landbouw. De Secretaris-Generaal van de E.F.T.A., *Sir John Coulson*, heeft er onlangs in een rede, welke is gepubliceerd in het *E.F.T.A.-Bulletin* van mei/juni 1966, op gewezen dat deze opvatting niet geheel juist is. Behalve dat voor sommige landbouwproducten eenzelfde regeling geldt als voor industriële goederen, zijn tussen de E.F.T.A.-landen verschillende overeenkomsten afgesloten ten einde de handel in landbouwproducten te bevorderen. In het vervolg van zijn betoog maakte *Sir John Coulson* een aantal interessante opmerkingen over de situatie op landbouwgebied in de E.F.T.A. en het beleid van de verschillende lid-staten. Behalve dat absolute „self-sufficiency” binnen de E.F.T.A. onmogelijk is, zou uitbreiding van de produktie niet kunnen geschieden tegen kosten welke de concurrentie met geïmporteerde landbouwproducten mogelijk maken. Daarbij moet worden bedacht dat een lage prijs van voedingsmiddelen van groot belang is in verband met de hoge graad van industrialisatie van de meeste E.F.T.A.-landen. Uiteraard dient om o.a. sociale redenen de bestaande landbouw, indien deze in moeilijkheden verkeert, gesteund te worden. In dit kader opperde *Sir John* de interessante mogelijkheid dat het in verband met de naderende „age of leisure” beter zou kunnen zijn de achtergebleven landbouwgebieden het karakter te geven van „nationale parken” dan ten koste van alles een rendabele landbouw in stand te houden.

In verband met zijn neutraliteitspositie wordt Zwitserland op landbouwgebied voor speciale problemen gesteld. In geval van oorlog dient dit land namelijk zichzelf te kunnen voeden. In plaats van ook in vreedstijd de kostbare politiek te volgen van een zo hoog mogelijke graad van zelfvoorziening, heeft de Zwitserse regering een plan opgesteld om, uitgaande van het benodigde aantal calorieën, de landbouwproduktie in korte tijd sterk te kunnen opvoeren indien de noodzaak zich voordoet. Engeland — eveneens een land dat niet streeft naar self-sufficiency — past daarentegen een steunstelsel toe waarbij de regering uit de algemene middelen het verschil tussen de marktprijs en de aan de boeren gegarandeerde prijs aan de landbouwers uitkeert. Deze garantieprijs en daarmee de steun komt echter te vervallen indien de jaarlijks vastgestelde hoeveelheden van een bepaald produkt worden overschreden. De sterke produktiviteitsstijging in de laatste tien jaren — gelijk aan die in de industrie — wordt graag aan dit systeem toegeschreven. In Denemarken ten slotte, waar het agrarische aandeel in de export ongeveer 40 pCt.

WARMTE	TECHNIEK
BEUKERS	SCHIEDAM

(I.M.)

bedraagt, terwijl het aandeel van de agrarische produktie in het nationaal produkt slechts 13 pCt. is, berust de landbouw geheel op eigen efficiency. Slechts de laatste jaren is de overheid door het sterke protectionisme van m.n. de E.E.G.-landen gedwongen enige steun te verlenen. *Sir John Coulson* besluit met een aantal kritische opmerkingen over het gemeenschappelijk E.E.G.-landbouwbeleid, dat de voortgang van de Kennedy-ronde heeft doen stagneren en een der belangrijkste obstakels zal vormen voor nauwere Europese samenwerking.

Externe betrekkingen

BEHALVE *Sir John Coulson* menen ook vele anderen dat de E.E.G. verantwoordelijk is voor het trage verloop van de Kennedy-onderhandelingen te Genève. *F. de Schacht* — als Directeur-Generaal verbonden aan het algemeen secretariaat van de Ministerraad — probeert deze beschuldiging te ontzenuwen in een artikel „Les négociations multilatérales de Genève à la suite des accords de Luxembourg” in *Revue du Marché Commun* (no. 88, februari 1966). Met behulp van een groot aantal cijfers omtrent handelsstromen en douanerechten verdedigt de auteur de stelling dat de Gemeenschappelijke Markt minder protectionistisch is dan bijv. de Verenigde Staten of het Verenigd Koninkrijk. In dit verband wordt met nadruk gewezen op het bestaan van het dispariteitenvraagstuk. De schrijver komt op grond van een vergelijking van de ondernemingsgrootte in de Verenigde Staten en de E.E.G. tot de conclusie dat op dit gebied van gelijkwaardigheid nog geen sprake is; ook hiermee dient tijdens de onderhandelingen rekening te worden gehouden. Tegenover de beschuldiging dat het moeizaam tot stand komen van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek remmend heeft gewerkt op de Geneefse onderhandelingen voert *De Schacht* in de eerste plaats aan dat ook andere landen voor sommige producten nog steeds geen standpunt hebben ingenomen (de Verenigde Staten bijv. voor chemische producten), terwijl juist de Gemeenschap een belangrijke bijdrage tot de onderhandelingen over landbouwproducten heeft geleverd door de introductie van de onderhandelingsformule „montant de soutien”. De auteur erkent echter dat indien de onderhandelingen willen slagen ook de E.E.G. een aantal additionele concessies zal moeten doen. Deze zouden kunnen bestaan in hogere intra-Europese tariefverlagingen voor bepaalde producten dan tegenover de overige G.A.T.T.-leden, enige tegemoetkomendheid ten aanzien van de tropische producten, een beperking tot de harmonisatie van de douanerechten op die producten waar de non-tarifaire bescherming een rol speelt, een concessie op landbouwgebied, de belastingheffing op auto's enz.

Ongeacht of men met de strekking van het artikel van De Schacht kan instemmen moet het positief gewaardeerd worden dat deze auteur enkele nieuwe elementen in zijn beschouwing heeft geïntroduceerd en een aantal suggesties doet om een voortgang der onderhandelingen te bevorderen.

Vervoer ²⁾

HET akkoord dat de zes lid-staten op 22 juni 1965 in het gemeenschappelijk vervoerbeleid bereikten, lokt nog steeds velen uit tot commentaren. In *Rotterdam-Europoort* (no. 4, 1965) wijdde *Mr. H. Raben* een beschouwing aan de recente ontwikkelingen in de Europese vervoerpolitiek. De functie van het vervoer t.b.v. de industriële ontwikkeling krijgt de nadruk. Het compromis, dat in het akkoord van 22 juni is vervat, heeft onmiskenbare verdiensten: er wordt een grotere plaats aan de concurrentie in het vervoer toegekend en de verstarring waarin het internationale vervoerpolitieke overleg sedert geruime tijd verkeerde, werd ermee doorbroken. De E.E.G. staat thans voor de uitvoering van belangrijke vraagstukken zoals de rentabiliteit van de spoorwegen, de capaciteitspolitiek en de infrastructuurkosten.

Voor een meer gedetailleerde uiteenzetting — voorzien van letterlijke teksten van het akkoord — zij verwezen naar een voor de Universiteit van Keulen gehouden voordracht van *Dr. A. Frohnmeyer* uit Brussel, waarvan de volledige tekst is opgenomen in het *Zeitschrift für Verkehrswissenschaft* (no. 4, 1965). Frohnmeyer brengt vooral de capaciteitsregeling en de harmonisering van de concurrentievoorwaarden naar voren. Het huidige voorstel inzake het gemeenschapscontingent betreft slechts het grensoverschrijdend vervoer, doch op langere termijn gezien zal volgens de inleider ook het nationaal vervoer in de gemeenschappelijke capaciteitspolitiek betrokken moeten zijn.

Ook buiten de kring van E.E.G.-landen trekt de Europese vervoersintegratie de aandacht. De Engelsman *N. S. Despicht*, die al eerder een studie aan het gemeenschappelijke vervoerbeleid wijdde (*Policies for transport in the Common Market*, Kent 1964), stelt in een viertal artikelen de lezers van het *Institute of Transport Journal* op de hoogte van de ontwikkelingen. In volume 31, no. 8 (januari 1966) en volume 31, no. 9 (maart 1966) verschenen de eerste afleveringen van deze serie, gewijd aan het compromis van 22 juni 1965, en aan een vergelijking van het discriminatiebegrip in de Verdragen van Parijs en Rome. „Als-ob“-tarieven beschouwt Despicht niet als concurrentietarieven in de zin van het E.G.K.S.-Verdrag, doch wanneer ze als uitzonderingen op steunregelingen worden aangemerkt hadden zij vóór hun inwerkingtreding moeten worden goedgekeurd. Hij wijst op de verhouding tussen E.G.K.S.- en E.E.G.-Verdrag, die deze tarieven aan de orde stellen.

²⁾ Het gedeelte Vervoer wordt verzorgd door het Instituut voor Verkeers- en Vervoerseconomie, Universiteit van Amsterdam.

VERGADEREN - CONFEREREN STAFBESPREKINGEN

- IN HET CENTRUM VAN HET LAND
- IN EEN VOLKOMEN RUSTIGE OMGEVING
- ZALEN VOOR 10-20-50-100-200 PERSONEN

GEEN PARKEERPROBLEEM

HOTEL DE WAGENINGSE BERG

Rôtisserie Belmonte - Indisch restaurant - Bar

(I. M.)

De juridische problemen zijn nog niet opgelost, al heeft de Europese Commissie verklaard, dat de „als-ob“-tarieven onder art. 80 van het E.E.G.-Verdrag vallen. Despicht ziet hier een belangrijke taak liggen voor de nieuwe „samen-gesmolten“ Europese Commissie.

„Als-ob“-tarieven komen ook ter sprake in het artikel over steuntarieven van *J. Lemmens* in de *Revue du Marché Commun* (no. 85, 1965). Lemmens wijst erop, dat het van eminent belang is te weten of potentiële concurrentietarieven werkelijk in het belang van de vervoerondernemer zijn genomen, of dat het in feite gaat om een opzettelijk bedoelde steun aan bepaalde industrieën of aan de economie van een bepaalde streek.

De Commissie onderzocht de gepubliceerde tarieven van de drie vervoertakken in de E.E.G.-landen, hetgeen resulteerde in een aantal opheffingen en wijzigingen van tarieven. Thans zijn de niet-gepubliceerde vervoerprijzen en -voorwaarden alsmede de internationale tarieven in studie. De Commissie zal genoopt zijn tot een permanente controle-taak. Ten slotte worden de juridische aspecten van het gesloten akkoord door *Mr. G. B. J. Peeters* in het *Tijdschrift voor Vervoerswetenschap* (no. 1, 1966) toegelicht.

Met de geleidelijke verwezenlijking van de gemeenschappelijke markt krijgen ook de zee- en luchtvaart meer en meer de aandacht. In het *Tijdschrift voor Vervoerswetenschap* (no. 4, 1965) stelt *Drs. K. A. de Groot* de kustvaart en cabotage in de E.E.G. aan de orde. Cabotage moet duidelijk van kustvaart worden gescheiden. Cabotage is een vervoersbegrip, nl. (nationaal) vervoer tussen de havens van één land. Kustvaart daarentegen is een begrip met een specifiek verkeerstechnische inhoud. In de Nederlandse verhoudingen kan kustvaart worden omschreven als „dat deel der zeevaart, dat geëxploiteerd wordt met zeeschepen van minder dan 500 BRT“. Dit criterium wordt in vele continentale landen gehanteerd. In de E.E.G. is het niet onlogisch het cabotagebegrip een wijdere strekking te geven en de gehele handelsvloot onder een gemeenschappelijk regime te plaatsen. Men moet, volgens *Drs. De Groot*, echter altijd bedenken dat elke maatregel, die beoogt verschillen in vervoerrelaties binnen de E.E.G. op te heffen, een potentiële verstoring van de relaties met derde landen inhoudt.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam.

(I. M.)

BEDRIJFSADMINISTRATIEKANTOOR HOLLAND N.V.
CENTRUM VOOR ELEKTRONISCHE INFORMATIEVERWERKING

COOLSINGEL 49 — ROTTERDAM — TELEFOON No. 11 61 55

De Europese Bevolkingsconferentie van de Raad van Europa

Straatsburg, 30 augustus - 6 september 1966

NA een voorbereiding van enkele jaren vond te Straatsburg onlangs de Europese Bevolkingsconferentie plaats. De Raadgevende Vergadering van de Raad van Europa beoogde met deze conferentie het volgende:

- studie van de problemen verband houdende met de bevolkingsgroei in Europa;
- opstelling van plannen voor voortgezet onderzoek van de demografische vraagstukken en voor samenwerking en taakverdeling tussen de landen en de belangrijkste wetenschappelijke instituten;
- beschouwingen over een Europese bevolkingspolitiek;
- bespreking van de aanbevelingen van de Verenigde Naties voor gesynchroniseerde volkstellingen gebaseerd op uniforme definities en classificaties.

Aan de conferentie werd deelgenomen door regeringsgedelegeerden van de landen, welke lid zijn van de Raad van Europa, vertegenwoordigers van internationale organisaties (Verenigde Naties, O.E.S.O., E.E.G., W.H.O. enz.), en door een aantal onafhankelijke deskundigen uit de verschillende landen, daartoe uitgenodigd door de Secretaris-Generaal. Bovendien werd besloten ook enkele deskundigen uit te nodigen uit landen, welke geen lid zijn van de Raad van Europa (betreft Finland, Joegoslavië, Portugal, Spanje en Oost-Europa).

Het aantal ingezonden bijdragen bedroeg 59, als volgt verdeeld over de deelnemende landen: Bondsrep. Duitsland 13, Verenigd Koninkrijk 9, Frankrijk 8, Italië 5, Nederland 5, Zweden 3, België 2, Denemarken 2 en één bijdrage uit elk der volgende landen: Finland, Griekenland, Ierland, Joegoslavië, Oostenrijk, Turkije en Zwitserland.

Het programma, opgesteld door een commissie onder voorzitterschap van J. Bourgeois-Pichat (Parijs), omvatte vijf onderwerpen, verdeeld over in totaal negen zittingen, gevolgd door een slotzitting voor het opstellen van de conclusies en aanbevelingen.

Het eerste onderwerp betrof de analyse van de geboortecijfers. J. N. Biraben (Parijs) en Th. Hollingsworth (Glasgow) gaven lange historische overzichten voor de Europese landen met tal van bijzonderheden. Het blijkt

zeer moeilijk om vast te stellen of vóór 1790 van een gewilde geboortebeperring kan worden gesproken. De tweede auteur maakte bovendien een vergelijking met het huwelijkspatroon in de onderontwikkelde landen thans.

Livi Bacci (Florence) gaf een uitstekend statistisch overzicht voor de landen in Europa waar de huwelijksvruchtbaarheid als „hoog” kan worden gedefinieerd volgens door de auteur aangegeven criteria.

Verschillen in huwelijksvruchtbaarheid tussen bevolkingsgroepen onderscheiden naar sociaal-economische kenmerken, godsdienst, stad versus platteland, genoten onderwijs, werden onderzocht door C. D. Witt (Wiesbaden), die daarbij gebruik maakte van cijfers voor West-Duitsland en Nederland.

Hierbij sluit aan een bijdrage van schrijver dezes over de toepassing van opeenvolgende econometrische „doorsnee-analyses”, welke in staat stellen de genoemde invloeden te kwantificeren, en vervolgens de veranderingen in de huwelijksvruchtbaarheid tussen opeenvolgende onderzoekperiodes hier te lande te analyseren, en de bijdragen van elk dier factoren aan te geven.

Over de methode der enquëtering, onmisbaar voor het verkrijgen van inzicht in de wensen, opvattingen en ervaringen van echtparen met betrekking tot de geboortebeperring, werd geschreven door R. Pressat (Parijs). Zijn uitkomsten zouden uitwijzen dat het gewenste aantal kinderen dooreengenomen ongeveer 20 pCt. lager is dan het werkelijke aantal.

J. A. Rowntree (Londen) ging in op de economische en sociale factoren, die tot de dalende trend in de leeftijd bij huwelijksluiting en de toeneming van de huwelijksfrequentie hebben bijgedragen.

Over de veranderende opvattingen inzake geboortebeperring onder de Rooms-katholieken in Groot-Brittannië schreef A. E. C. W. Spencer (Londen), gebruikmakende van de uitkomsten van enquêtes. Een uiteenzetting van niet-katholieke standpunten gaf R. Mackensen (Münster).

De vertegenwoordigers van de medische statistiek leverden een vrij groot aantal bijdragen, w.o. G. Geyerstam (Stockholm) over anti-conceptionele methoden en middelen; P. Kanellakis (Athene) over ziekten welke de zwan-

gerschap verstoren, de doodgeborenen en de zuigelingensterfte; onze landgenoten Prof. J. H. de Haas en Mevr. Dr. J. H. de Haas-Posthuma (Leiden) over de sterfte onder kinderen en jeugdige personen in de landen van de Raad van Europa, waarbij o.a. de alarmerende stijging blijkt van de verkeersongevallen als doodsoorzaak. Eenzelfde conclusie blijkt uit de bijdrage van Koller (Mainz), die de trends in de sterfte onder volwassenen en bejaarden heeft onderzocht. Geconstateerd wordt dat internationale verschillen in de sterfte tussen de Europese landen kleiner zijn geworden. De daling van de sterftequotienten is het duidelijkst bij jonge vrouwen. Opvallend is de relatief hoge sterfte onder mannen van 50 tot 64 jaar. De schrijver meent dat dit verschijnsel aan bepaalde geboortejaren is gebonden, en dus met deze „cohort” langzaam opschuift.

P. C. Matthiessen (Kopenhagen) verdiepte zich in de niet geringe economische en sociale problemen, die zullen optreden als de gemiddelde levensduur eens zou stijgen tot 100 jaar. Gelukkig behoeven we ons hierover geen zorgen te maken, want P. Vincent (Parijs) kwam tot de conclusie, dat de vooruitgang van de geneeskunde weliswaar een aantal doodsoorzaken in de toekomst verder zal terugdringen, maar slechts weinig kan bijdragen tot een verlenging van de levensduur.

Dr. E. Krohn (W.H.O., Regionaal Bureau, Kopenhagen) besprak de belangrijke vraag welke de gevolgen zijn van de trends in de sterfte naar doodsoorzaken voor het overheidsbeleid t.a.v. de volksgezondheid.

De binnen- en buitenlandse migratie was vanzelfsprekend een belangrijk onderwerp, waaraan 14 bijdragen waren gewijd, o.a. van onze landgenoten Prof. Dr. H. M. Jolles (Amsterdam), Dr. D. F. Hofmeijer (Den Haag) en Dr. H. ter Heide (Den Haag). Eerstgenoemde maakte onderscheid tussen 13 typen van buitenlandse migratie van en naar Europese landen. Het blijkt dat sinds 1940 25 tot 30 mln. mensen van woonplaats zijn veranderd, velen uiteraard meer dan eenmaal. De tweede auteur onderzocht vooral de te verwachten toekomstige buitenlandse migratie, ging in op de veranderende taken van het vertrekland en het land van vestiging, en de coördinerende taak,

die de I.C.E.M. (Intergovernmental Committee for European Migration) daarbij zal kunnen vervullen. Dr. Ter Heide onderzocht de factoren die de binnenlandse migratie kunnen verklaren, onder gebruikmaking van het bekende „model” van Zipf, dat ook het uitgangspunt is geweest van een studie door Mr. W. H. Somermeijer, gepubliceerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Op verzoek van het Secretariaat stelde H. Schwenk (Wiesbaden) een zeer nuttig overzicht samen van de migratiestatistieken van de lid-staten van de Raad van Europa. Edding en Bodenhöffer (Berlijn) schreven over de emigratie van academisch-gevormden en hoger technisch personeel, waarbij zij wezen op het belang van een juist wetenschapsbeleid.

K. Stiglbauer (Oostenrijk) gaf een interessante en originele analyse van het snel toenemende forensenverkeer in en om de grote agglomeraties in zes landen (België, Frankrijk, Groot-Brittannië, Nederland, Oostenrijk en West-Duitsland).

Aan de studie van de trends in de structuur van de bevolking en de economische en sociale gevolgen ervan waren 12 rapporten gewijd. De problemen van Ierland, dat wel een heel afzonderlijke plaats inneemt, werden behandeld door M. D. MacCarthy (Dublin), die daarbij terugging tot het begin van de 19e eeuw. Zijn relaas van de grote hongersnood van 1846-1847 was schokkend. Het verband tussen een dalende sterfte en de emigratie werd behandeld door E. von Hofsten (Stockholm), die de ontwikkelingen in Zweden sinds 1800 naging.

Veranderingen in de geboorte en sterfte oefenen invloed uit op diverse aspecten van het huwelijk. Deze werden onderzocht door C. M. Stewart (Londen). Het verwachte aantal jaren dat een weduwe haar echtgenoot overleeft wordt door hem berekend op 10 jaar. Daarentegen zal de weduwnaar zijn echtgenote in het gemiddelde slechts vier jaar overleven, bij een gemiddeld leeftijdsverschil tussen man en vrouw van 2½ jaar.

Lage geboortecijfers en een omvangrijke immigratie zijn sinds lang karakteristiek voor Frankrijk. Na een zorgvuldige analyse, welke teruggaat tot het begin van de 19e eeuw, concludeerde J. Vallin (Parijs) evenwel, dat een nauw verband tussen beide verschijnselen niet kan worden aangetoond.

Aan de economische en sociale gevolgen van een snelle bevolkingsgroei werden zeven bijdragen gewijd. P. Pail-

lat (Parijs) onderzocht de gevolgen voor de pensioenvoorziening in 20 landen, onder gebruikmaking van een door de Verenigde Naties hiertoe aangegeven „model”. Het blijkt dat de conclusies voor de verschillende landen sterk uiteenlopen: België en Denemarken zijn twee uitersten.

J. Zwanepoel (Brussel) onderzocht de gevolgen voor de volkshuisvesting en de woningbouw in een groot aantal landen, w.o. ook Oosteuropese. M. Wingen (Bad Godesberg) behandelde de gevolgen voor de gezinsuitgaven en de herverdeling van het nationaal inkomen. Mevr. N. Dubrulle schreef over de deelneming van de vrouw aan de beroepsbevolking in veertien landen, waarbij Nederland, zoals bekend, erg laag uit de bus komt vergeleken met alle andere landen in West- en Noord-Europa.

Over de problemen verband houdende met de snelle toeneming van de aantallen bejaarden en hoogbejaarden (75 jaar en ouder) schreef M. G. Dooghe (Brussel). Terwijl in ons land de personen boven 65 jaar nu 9,3 pCt. uitmaken van de totale bevolking, is dit percentage in Groot-Brittannië en Scandinavië reeds gestegen tot 11,5, in België en Frankrijk zelfs tot 12.

Het vijfde en tevens belangrijkste onderwerp van deze Conferentie had betrekking op het onderwijs in de demografie en de bevordering van de coördinatie op dit wijdvertakte terrein. H. Hyrenius (Gothenburg) deed een poging de definitie en de inhoud van de demografie te omschrijven. H. Schnubnell (Wiesbaden) stelde een lijst samen van universitaire en andere instellingen in 30 landen (w.o. ook Oosteuropese), die zich met demografische onderzoekingen bezighouden, en gaf recente ontwikkelingen aan. Het rapport van Mevr. N. Federici (Rome), dat de stand van het demografisch onderzoek in 25 landen samenvat, kan

als een nuttig complement op het voorgaande worden beschouwd.

B. N. Davies (Ver. Naties, Genève) gaf een samenvatting van de aanbevelingen der Verenigde Naties voor uniforme volkstellingen, gebaseerd op internationale standaarddefinities en classificaties. Over hetzelfde onderwerp rapporteerde S. A. Alpat (Ankara) die een overzicht gaf van de beschikbare volkstellinggegevens in 22 landen, w.o. ook de Oosteuropese. H. Gille (Ver. Naties, Genève) gaf een overzicht van de activiteiten der Verenigde Naties op het terrein van de opleiding in de demografie. Hierbij sloot aan een rapport van H. Harmsen (Hamburg) over de stand van het onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek in de demografie in Europa, terwijl R. Peltier (Parijs) voorstellen formuleerde om de samenwerking tussen de demografen in Europa meer efficiënt te maken.

SAMENVATTEND mag worden vastgesteld, dat de conferentie een uitstekend beeld gaf van de ontwikkeling van het demografisch onderzoek in Europa. De niet te lange bijdragen munten alle uit door een duidelijke en zakelijke presentatie van het gebruikte statistische materiaal, en een zorgvuldige en voorzichtige wetenschappelijke analyse.

In de slotzitting werd een resolutie aangenomen, waarin gewezen wordt op de wenselijkheid van een blijvende samenwerking tussen de demografen in Europa. Aan het Ministers-comité van de Raad van Europa werd verzocht in het overleg hierover de bestaande internationale organisaties te betrekken, w.o. de Verenigde Naties, en vooral het Europese Bureau der V.N. te Genève, met het oog op noodzakelijke samenwerking met instituten in Oosteuropese landen.

Dr. J. B. D. DERKSEN.
’s-Gravenhage, 7 september 1966.

(I. M.)

BELEG INTERNATIONAAL

BELEG INTERNATIONAAL

BELEG IN **Interunie**

BELEG INTERNATIONAAL

BELEG INTERNATIONAAL

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

Geldmarkt

VERKRAPPENDE factoren hebben in deze tijd van het jaar de overhand op de geldmarkt. Het ziet er naar uit dat dit ook in oktober zo zal blijven. In hoofdzaak houdt dit verband met de betaling van de voorlopige aanslagen in de vennootschapsbelasting. Hiertegenover staan wel belangrijke aflossingen op vervallend schatkistpapier, doch hierdoor treedt geen volledige compensatie op.

In de week waarin de maandwisseling heeft plaats gehad, zag de Schatkist in verband met het bovenstaande haar saldo bij De Nederlandsche Bank van f. 103 mln. tot f. 327 mln. stijgen. Van de laatste weekstaatsdatum tot de laatste dag van september ging de bankbiljettencirculatie nog verder omhoog en vonden aflossingen plaats op eertijds door de Staat opgenomen kasgeldleningen. De daling in de bankpapieromloop, die na de ultimo inzette, was op 4 oktober nog niet zover gevorderd, dat deze de banken bijzonder veel lucht heeft verschaft. Het saldo der banken daalde dan ook aanmerkelijk, nl. van f. 358 mln. tot f. 52 mln., niettegenstaande het beroep op de Centrale Bank

Beleggen in goud

GOLDMINES

Een bloemlezing uit de Zuidafrikaanse goudmijnen. Vraagt inlichtingen of toezending van documentatiemateriaal bij de beheerder Algemene Bank Nederland.

(I. M.)

fors werd verhoogd. De post voorschotten in rekening-courant steeg met f. 164 mln. tot 4 oktober.

In de afgelopen week bleef bankpapier uit het verkeer naar de banken vloeien, doch nog grotere bedragen waren nodig ter financiering van de belastingbetaling. De markt onderging een verdere verkrapping, waarvoor de stijging van de rente voor daggeldleningen een duidelijke aanduiding was. Op 6 oktober werd deze rente op $4\frac{1}{2}$ pCt. gebracht.

British Petroleum Raffinaderij Nederland N.V.

die thans een moderne raffinaderij bouwt in het Europortgebied, vraagt een

ACCOUNTANT

welke rechtstreeks aan de Finance/Administration Superintendent verantwoording verschuldigd zal zijn.

Aan deze functionaris zullen op een zeer breed terrein werkzaamheden worden opgedragen op het gebied van boekhouding en administratieve organisatie. In geval van afwezigheid dient hij de Finance/Administration Superintendent te kunnen vervangen.

In aanmerking voor deze functie kan slechts komen een boekhoudkundig geschoold econoom of iemand met een HBS-diploma, tenminste een vergevorderde accountantsopleiding en enige jaren ervaring in de kostprijsprommetiek van een groot concern. Leeftijd 30-40 jaar.

Schriftelijke sollicitaties worden gaarne ingewacht bij British Petroleum Raffinaderij Nederland N.V., Afd. Personeelszaken, Westerkade 31, Rotterdam.

Kapitaalmarkt

DE emissie-activiteit in de eerste negen maanden van dit jaar en het vorige jaar kan men uit de volgende cijfers leren kennen:

	1965	1966
	(in mln. glds.)	
Rijk	295,5	447,8
Lagere overheid	499,6	608,7
Private sector	804,5	661,2
Buitenland	103,7	—
Totaal	1.703,3	1.717,7

Merkwaardigerwijs blijken de cijfers van het totale beroep nauwelijks van elkaar af te wijken. Binnen het totaal voltrokken zich echter verschuivingen. De overheid heeft haar beroep aanmerkelijk verhoogd en daardoor in de periode van januari t/m september 1966 ruim f. 260 mln. meer opgenomen dan in het overeenkomstige tijdvak van

1965. Het buitenland werd in 1966 tot nu toe niet tot onze markt toegelaten, waardoor ruimte werd geschapen voor de overheid. Het beroep van het bedrijfsleven is teruggelopen. De huidige rentestand schijnt voor de particuliere sector meer afschrikwekkend te zijn dan voor de overheid. Deze daling is opgetreden ofschoon de behoefte bij het bedrijfsleven in 1966 zeker niet lager ligt dan in vorig jaar.

Eenzelfde terughoudendheid treffen wij aan in een ander deel van de particuliere sector, nl. bij de uitgifté van pandbrieven. In januari/augustus 1966 gaven de hypotheekbanken voor een bedrag van f. 105 mln. uit, tegen f. 158 mln. in dezelfde periode van vorig jaar. Wanneer wij mogen aannemen dat de hypothecaire leningen in dezelfde mate lager zijn, wijst dit op een vertraging in de particuliere bouw.

Intussen is de derde lening van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten geslaagd. De bank heeft het bedrag der lening op f. 200 mln. gesteld.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. J. Zijlstra.

★

Erevoorzitter:

Prof. G. M. Verrijn Stuart.

★

Abonnementprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN

TE HAARLEM

E.-S.B. 12-10-1966

GEMEENTE UTRECHT

Een

LEIDINGGEVEND MEDEWERKER

bekend met sociale- en volksgezondheids-aangelegenheden en beschikkend over ervaring in de overheidsadministratie kan worden geplaatst op de afdeling **maatschappelijke aangelegenheden en volksgezondheid** der secretarie.

In aanmerking komen juristen en doctorandi in een der sociale wetenschappen, met ervaring in het leidinggeven bij voorkeur als bestuursambtenaar.

De taak van de gevraagde medewerker zal omvatten het mede dragen van de ambtelijke verantwoordelijkheid voor het te voeren beleid en het bijstaan van de chef in de leiding van de afdeling.

Over ruim vijf jaren gaat de huidige chef van de afdeling met pensioen. Promotie naar deze functie is mogelijk.

Salaris is afhankelijk van opleiding en ervaring voorlopig tot een maximum van f 2.148,— per maand. Het maximum salaris voor de chefsfunctie bedraagt thans f 3.114,— per maand.

Schriftelijke sollicitaties gaarne vóór 1 november 1966 te richten aan Burgemeester en Wethouders van de gemeente Utrecht, Stadhuisbrug 1 te Utrecht.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1965	H. & L. 1966	30 sept. 1966	7 okt. 1966
Algemeen	343	361 — 253	280,1	278
Internationale concerns	477	513 — 339	374,3	370
Industrie	313	322 — 244	270,3	269
Scheepvaart	136	140 — 100	109,1	109
Banken en verzekering	180	187 — 137	148,0	145
Handel enz.	163	167 — 124	140,1	139

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Philips	f. 112,50	f. 88,10	f. 86,90
Unilever, cert.	f. 114	f. 85,90	f. 83,80
Kon. Petroleum	f. 147,60	f. 120,40	f. 121,20
A.K.U.	f. 77,80	f. 65,40	f. 64,30
K.L.M.	f. 268	f. 476	f. 423
Hoogovens, n.r.c.	440	318	312
E.M.S.	190	136	155
Kon. Zout-Ketjen	765½	450	437½
Zwanenberg-Organon	f. 171	f. 165,50	f. 165
Robeco	f. 222	f. 190	f. 187,50

New York.

Dow Jones Industrials	964	774	744
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langlopende staatsobligaties b)	5,98	6,52	6,49
Aandelen: internationalen b) ..	4,0	.	.
lokale b)	4,2	.	.
Disconto driemaands schatkist- papier	4¾	4¾	5

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

SA 866

Beleggings-voorlichting: aan hen die zich thuis willen oriënteren stelt de AMRO Bank de volgende publicaties kosteloos ter beschikking: ● AMRO Beursnieuws (wekelijks, met veertiendaagse bijlage) ● Kerngetallen van Nederlandse effecten ● De Obligatiegids.

Beleggings-adviezen: de honderden kantoren van de AMRO Bank staan te uwer beschikking voor individuele beleggings-adviezen en portefeuille-onderzoek.

AMRO BANK

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK

N.V. Nederlandse Spoorwegen zoekt enkele economisten voor onderzoekingswerk

Ter versterking van de afdeling economisch onderzoek van het secretariaat van ons bedrijf zoeken wij contact met jonge economisten die enige jaren ervaring hebben op het gebied van economisch spoorwerk. De werkzaamheden van de afdeling zijn gericht op macro-economische en bedrijfs-economische problemen op middellange en lange termijn, die zowel het spoorvervoer als het vervoer in algemene zin betreffen.

In aanmerking komen academisch gevormde economisten met belangstelling voor de toepassing van wiskundige methoden en met publicistische capaciteiten.

Voor nadere inlichtingen of voor het maken van een afspraak voor een oriënterend gesprek, kunnen geïnteresseerden zich telefonisch in verbinding stellen met de betrokken afdeling, nummer 030-15871, toestel 1726. Schriftelijke reacties op deze advertentie kunnen onder vermelding van „Sct”, gericht worden aan de: N.V. Nederlandse Spoorwegen, Dienst van Personeelzaken, 2de afdeling B, Moreelsepark te Utrecht.

275

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fonds-analyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

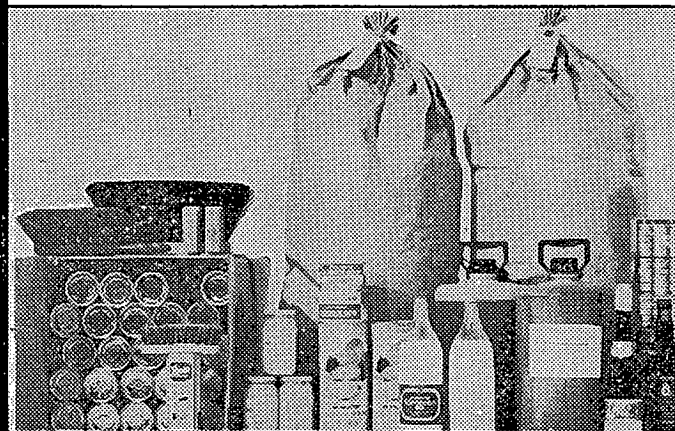
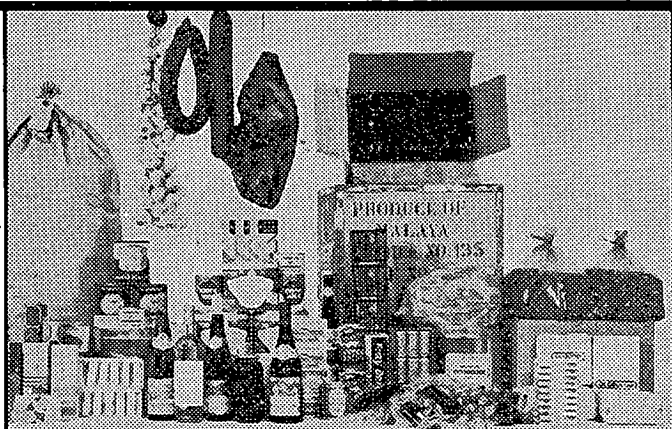
Adm. Bel-Bal, Postbus 42, Schiedam.

Alles in één hand: De Gruyter Grootverbruik

DE GRUYTER GROOTVERBRUIK
LEVERT U ALLE LEVENSMIDDELEN.
DAT IS BIJZONDER
VOORDELIG VOOR U, WANT:

- 1 U koopt efficiënt in (één keer bestellen, één keer controleren, één keer administreren);
- 2 U krijgt de hoogste korting (omdat U alles bij De Gruyter koopt);

- 3 U ontvangt alléén de allerbeste kwaliteit (De Gruyter levert geen andere);
- 4 U hebt de levensmiddelen snel in huis per eigen bezorgdienst (spoedbestellingen zelfs binnen 24 uur).

**KORTOM: ALS GROOTVERBRUIKER
KOOPT U NERGENS OP DIE
ECONOMISCHE WIJZE IN ALS BIJ
DE GRUYTER GROOTVERBRUIK.**

EEN KLEINE GREEP UIT ONS ZEER
GEVARIEERDE ASSORTIMENT:

koffie, thee, cacao, boter, margarine, olie,
automatenprodukten, chocolade, snoep, suiker,
jams, stroop, boterham-artikelen, verse
vleeswaren en vleeswaren in blik, kaas, meel,
meelprodukten, toast, koekjes, biscuits, pudding,
puddingsaus, rijst, gort, haveremout, conserven,
peulvruchten, zuidvruchten, soepen, aroma's
en extracten, specerijen, azijn, mosterd, wijnen,
toiletartikelen, lucifers, zeep en wasmiddelen,
reinigingsmiddelen, enz.

DE GRUYTER GROOTVERBRUIK

EIGEN BEZORGDIENT

PARALLELWEG 147 - 'S-HERTOGENBOSCH - TEL. 04100-25101 - TELEX 50095

jonge academici

geplaatst worden, die zullen worden belast met werkzaamheden in het kader van de hulp aan ontwikkelingslanden.

Hiervoor komen in aanmerking kandidaten van 25 tot 35 jaar.

De te vervullen functies liggen op de volgende terreinen:

- het aanwerven van deskundigen voor tijdelijke uitzending naar ontwikkelingslanden, hetzij in dienst van een internationale organisatie dan wel van de Nederlandse regering;
- het beoordelen van kandidaten, zowel op hun professionele bekwaamheden als op hun persoonlijke geschiktheid voor de gevraagde functies;
- het op verzoek geven van de vereiste voorlichting op evenbedoeld terrein;
- het voeren van overleg met vertegenwoordigers van de internationale organisaties of de regeringen der ontwikkelingslanden;
- het behandelen van aanvragen voor het toekennen van een Nederlands fellowship voor een aanvullende studie in Nederland;
- het regelen van studie- en observatieprogramma's voor de fellows alsmede voor de houders van fellowships van internationale organisaties voor een gelijk doel verstrekt;
- het voeren van overleg met vertegenwoordigers van internationale organisaties, buitenlandse diplomatieke vertegenwoordigers in Nederland en met Nederlandse instanties;
- het geven van voorlichting, het verstrekken van adviezen en hulp aan de houders van een fellowship, waar dat nodig is;
- het analyseren en beoordelen van projectaanvragen;
- het beoordelen van de merites van een project op basis van de ontwikkelingsplannen en het ontwikkelingspeil van het land waar dit wordt uitgevoerd;
- het uitoefenen van voortgangscntrole op de uitvoering van projecten.

Salaris: tot max. f 1553,- per maand, exclusief 6% vakantie-uitkering.

AOW-premie voor Rijksrekening.

Promotiemogelijkheden aanwezig.

Schriftelijke sollicitaties onder vac. nr. 6-5075 zenden aan Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.